

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Magisterská diplomová práce

Etika chovu se zaměřením na ovce

An Ethics of Sheep Breeding

Vypracovala: Martina Malinská
Vedoucí práce: Doc. Marek Petřů, Ph.D.

Olomouc 2015

Abstrakt

Malinská Martina. Katedra filozofie. Filozofická fakulta. „Etika chovu zvířat se zaměřením na ovce“. PhDr. Marek Petřů. 77 stran. 45 titulů použité literatury.

Klíčová slova: ovce, etika, etologie, chov, právo zvířat, welfare, biologie, chování zvířat, ekologické zemědělství.

Práce se zabývá tematikou etikou chovu ovcí, etologií ovcí, jejich životní pohodou, kterou pojímá z filozofického hlediska. Prostřednictvím vybraných autorů jsou zhodnoceny názory na tento problém. K stěžejním autorům práce patří Jiří Hrouz, František Horák a Lukáš Jebavý. Základem je poukázat na skutečnost, že i ovce jsou citlivé bytosti, dokáží pociťovat radost a jsou často mnohem inteligentnější, než jsme si kdy dokázali představit. V závěru práce je věnována pozornost ekologickému chovu hospodářských zvířat, z pohledu první až páté svobody.

Abstract

Malinská Martina. Department of Philosophy, Philosophical Faculty. „An Ethics of Sheep Breeding“. PhDr. Marek Petřů. 77 pages. 45 titles in the bibliography.

Key words: sheeps, ethics, ethology, breeding, right of animals, welfare, biology, behaviour of animals, organic farming.

This thesis deals with the topic of ethics of sheep breeding, ethology of sheep, their welfare from a philosophical point of view. Through selected authors are valued opinions on this issue. The key authors of the work are Jiří Hrouz, František Horák and Lukáš Jebavý. The foundation is to highlight the fact, that even the sheep are sensitive creatures, can feel the enjoy and are often much smarter than we ever imagined. Finally, attention is paid to organic livestock, from the perspective of first to fifth freedom.

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci

dne

.....

Martina Malinská

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Doc. Markovi Petřů, Ph.D., za informace z oblasti zvířat a podporu při psaní.

„Dokud člověk nerozšíří okruh svého soucitu na všechny živé bytosti, sám nenalezne klid“.

Albert Schweitzer

Obsah

Obsah	6
Úvod.....	7
1. Historie – člověk a zvíře	9
1.1 Jaký je rozdíl mezi člověkem a zvířetem?	14
1.2 Čím je člověku zvíře?.....	16
1.3 Čím je člověk zvířeti?	18
2. Práva zvířat	20
2.1 Která zvířata mají podobný centrální nervový systém jako lidé?	20
2.2 Aplikování myšlenek knihy Osvobození zvířat od Petera Singera na chov ovcí a jejich případné důsledky	22
3. Historie chovu ovcí	29
4. Etologie ovcí	35
4.1 Vlastní zkušenost s chovem ovcí	48
5. Etika chovu ovcí.....	51
5.1 Centrální evidence hospodářských zvířat a jejich označování	52
5.2 Průběžná registrace všech živých zvířat v držení chovatele - Stájový registr.....	56
5.3 Welfare v chovu ovcí	57
5.4 Intenzivní zemědělství a jeho hlavní problémy.....	60
5.5 Ekologické zemědělství	63
5.6 Chov ovcí na vlnu	66
5.7 Kůže	67
5.8 Situace v České republice	68
Závěr	69
Použitá literatura:	71
Internetové zdroje:	74

Úvod

Po dlouhá staletí šli člověk a zvíře světem ruku v ruce. Pak si člověk uvědomil to, že je schopen vědomě vytvářet svůj osud a cíleně proměňovat sebe samého. Začal rozvíjet svoje nadání, opustil svého souputníka zvíře a vydal se na vlastní cestu. V logickém a spravedlivém duchu by měl člověk nyní ze svého polepšeného postavení podat ruku bývalému druhovi a pomoci mu také se pozvednout, místo toho ho však mnohdy zašlapává do prachu. Někteří docházejí k přesvědčení, že k pozvednutí člověka nad zvířata nikdy nemělo dojít, stávající poměry kladou za vinu buď všeobecně humanistické civilizaci a kultuře, která zdůrazňuje hodnotu lidské osobnosti a její jedinečnost vůči jiným bytostem a věcem, nebo speciálně křesťanství, které mělo na vytvoření této kultury a civilizace lví podíl.

Důsledné řešení založené na těchto názorech by však muselo spočívat v návratu zpět, člověku bychom museli odebrat jeho individuální práva a jeho osobní hodnotu podřídít pouze jeho společenskému postavení v rámci celku, který by spravedlivě zahrnoval lidi i zvířata. Pomoci by mohl pocit sounáležitosti lidí a zvířat, ale takový, který by člověka nevedl k návratu do říše zvířat, ale naopak k pocitu odpovědnosti za vzestup bratří, které jsme zanechali dole¹.

V dnešní době je díky nespočtým pokusům a bádáním potvrzeno, že zvířata jsou nám v mnoha ohledech podobna více, než bychom byli schopni si připustit. Dozvídáme se tak díky pracím odborníků, kteří se zabývají ochranou a právem zvířat.

První kapitola, která se zabývá vztahem mezi člověkem a zvířetem již od dávných dob, je zaměřena na přístupy jednotlivých filozofů a myslitelů ke zvířatům. Představí se nám tak myšlenky, které formují náš přístup ke zvířatům. Rovněž bude uveden i rozdíl mezi zvířaty a lidmi tak, jak ho chápali jednotliví myslitelé a filozofové. Tato kapitola je rozdělena do tří částí, jednotlivé části se pokusí vyřešit tyto otázky: Jaký je rozdíl mezi člověkem a zvířetem? Čím je člověku zvíře? Čím je člověk zvířeti? V druhé kapitole se pokusím ozřejmit otázku, která zvířata mají podobný centrální nervový systém tak, jako lidé a současně se pokusím aplikovat myšlenky z knihy *Osvobození zvířat* od Petera Singera na chov ovcí a jejich případné důsledky. Pro porovnání zde uvedu i díla

¹ HORÁK, Milan: Člověk a zvíře. [online]. Dostupné z http://www.antroposof.sk/diela_tlac/horak_clovek_a_zvire.pdf [cit. 15. 11. 2014].

jiná, např. „The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families“, „The Pig Who Sang to the Moon“, obě díla od předního amerického odborníka, zabývající se ochranou a právem především hospodářských zvířat. Dále zde zmíním dílo „Without a Tear: Own Tragic Relationship with Animals“ od Marka Bernsteina. Ve třetí kapitole stručně nastíním historii chovu ovcí. Poté následuje kapitola etologie chovu ovcí. Tato kapitola nám poskytne všimnout si podobností ovcí a lidí, o kterých nemá člověk, nezabývající se touto problematikou ani tušení. Chování ovcí a jejich podobnosti vysvětlím na základě pokusů, kterými se zabýval Keith Kendrick, profesor na univerzitě v Cambridge. Díky těmto pokusům mohl říci, že ovce mají průměrnou inteligenci. Pátá a poslední kapitola se zabývá etikou chovu ovcí. Opírám se především o nejrůznější zákony týkající se jejich chovu. Dále se zde zmíním o welfaru, čili životní pohodě zvířat a pěti svobodách, které formuloval John Webster, zabývající se etikou chovu hospodářských zvířat. Na základě této literatury jsou nastíněna práva, která by hospodářská zvířata měla mít.

Cílem této práce je poukázat na to, aby si každý člověk dokázal uvědomit, že i hospodářská zvířata mají city, dokáží pociťovat bolest a mají podobně uspořádaný centrální nervový systém tak, jako my, lidé. Neměli bychom je brát pouze jako věci, které s námi obývají svět a slouží nám jako zdroj potravy. Dokonce i Singer připouští jakousi lidskou druhovou nadřazenost, ale zároveň tvrdí, že bychom ji neměli využívat v náš prospěch, ale ve prospěch zvířat samotných. Také pokusy nejrůznějších vědců, filozofů a přírodovědců v této práci nám dokazují, že i zvířata mají průměrnou inteligenci a tudíž by nám situace na jatkách a ve velkochovech neměla být lhostejná.

1. Historie – člověk a zvíře

Vlivem evoluce začal zemi ovládat jediný tvor, člověk. Postupně si podřídil zvířata, která využíval pro svoji potřebu, i jako své mazlíčky. Až téměř do 18. století člověk považoval zvířata za pouhé tvory neschopné citů, která nepotřebují ochranu. K výraznému zlomu dochází až v 18. století. Za poslední dvě století se pohled na zvířata začíná pomalu měnit. Zvířat si více vážíme, uvědomujeme si, jaké množství druhů opustilo tuto planetu nebo bojuje o přežití na pokraji vyhynutí. Lidé si začali všimnout toho, jak je zacházeno se zvířaty, která jsou primárním zdrojem jejich potravy.

Údaje o chování zvířat najdeme u starých Řeků a Římanů. Ti měli blízko nejen k domácím zvířatům, ale ze svých výprav si přiváželi zvířata z volné přírody, která se stala jejich domácími mazlíčky, např. papoušci. Již v 5. stol. př. n. l. předsokratovský filozof Anaxagoras² prohlašoval, že zvířata mají inteligenci a jediný rozdíl mezi nimi a člověkem je ve zvířecí menší chápavosti. Filozofická škola Kýniků³ (jejich jméno je odvozeno z řeckého názvu pro psa kyon) obdivovala zvířata pro jejich prostotu, ale také proto, že tolik nelpí na majetku.

O poznání zoologie se velice zasloužil Aristoteles⁴ (384 až 522 př. n. l.). Ve svých dílech zachytil jak vlastní poznání, tak znalosti, které získal rozmluvami s rybáři, lovci a pastýři. Popsal například obhajování hnízdního teritoria u orlů mořských nebo složitou péči o jikry a potomstvo u sumců. Všiml si, že staré neplodné slepice se začínají přebarvovat do šatu kohoutů a začínají kokrhát. Jeho dílo *Historia animalium* má deset svazků, které pojednávají o smyslech člověka i zvířat, o hlasech a rozmnožování, tři svazky jsou věnovány psychologii zvířat. Podle jeho představ mají zvířata schopnost vyrovnat se s určitými novými životními problémy.

Další myslitel, který se zabýval zvířaty, byl Plinius Starší⁵ (23 až 79 n. l.). Napsal dílo *Historia naturalis*, ve kterém se zabýval pozorovanými projevy zvířat.⁶

Středověk přinesl do procesu poznávání zvířat málo. Arabský filozof, lékař a přírodovědec Avicena⁷ (980 až 1037), se ve svých dílech opíral především o

² OPPOVÁ, Alice a Petr VAČKÁŘ: Hlas pro němou tvář. Dostupné z <<http://eesha.sweb.cz>> [cit. 15. 11. 2014].

³ LÁDKOVÁ, Lenka a Jiří SVRŠEK: Filozofové starověkého Řecka a Říma. Dostupné z <<http://natura.baf.cz/natura/1994/7/9407-2.html>>.[cit. 15. 11. 2014].

⁴ ARISTOTELES: *Historia animalium*. 8. Kniha. Anglická verze dostupná z <http://classics.mit.edu/Aristotle/history_anim.8.viii.html> [cit. 15. 11. 2014].

⁵ STARŠÍ, Plinius: Kapitoly o přírodě. Dostupné z <<http://www.baset.cz/tituly/anticka-knihovna/kapitoly-o-prirode>>.[cit. 15. 11. 2014].

⁶ VESELOVSKÝ, Zdeněk: *Etologie: Biologie chování zvířat*, Academia Praha 2005, s. 22.

⁷ AVICENA (980 – 1037) středověký perský učenec, filozof, politik, básník.

Aristotelovo dílo. Podobně tomu bylo i u německého scholastika Alberta Velikého⁸ (1193 až 1280). Např. v Anglii se pozorování ptáků věnoval Thomas Moore⁹ (1478 až 1535). Ve své knize Utopie popisuje, jak uměle vychoval kuřata v primitivní líhni.

Bohatší jsou literární prameny ze 17. a 18. století. Anglický filozof William Harvey¹⁰ (1578 až 1657) byl jedním z prvních biologů, který studoval v zoologické zahradě, proslavil se zejména objevem krevního oběhu. Pozoroval také chování ptáků s cílem poznat jejich instinkty při rozmnožování.

Negativní přístup ke studiu chování zvířat měl slavný francouzský filozof René Descartes¹¹ (1596 až 1650). Byl zakladatelem dualismu, který pokládal duši za rovnocennou s materiální podstatou těla. Zvířata pro něj byla strojky bez duše, která i když cítí bolest, naprosto nelze srovnávat s bolestí člověka. Jeho názor byl kritizován řadou filozofů.

Angličan David Hume¹² (1711 až 1776) ve svém pojednání o lidské přirozenosti napsal: „Je směšné opovrhovat takovou evidentní pravdou, že zvířata jsou obdána určitou rozumovou činností jako člověk“.

Další významný filozof Francois Marie Voltaire¹³ (1694 až 1778) napsal ve svém Filozofickém slovníku: „Je bídne a neomluvitelné napsat, že zvířata jsou jen stroje oloupené o citění a porozumění“.¹⁴

Osvícenský francouzský filozof a kněz Cordillac¹⁵ (1715 až 1780) poprvé popsal instinkty zvířat, které se podle jeho názoru vyvíjejí ze zkušenosti, učení a cvičení.

Zde nelze nezmínit Immanuela Kanta¹⁶. Ten je spojován především s deontologickým pojetím etiky. Ten nehodnotí čin podle agenta ani podle následků, ale podle činu samotného. „Jednej tak, jako by tvá maxima měla sloužit zároveň za obecný zákon¹⁷.“

Tvrdí Kant. Zvířata, protože si nejsou vědoma sama sebe, jsou pro nás výsledkem, nikoli cílem. Vědecké pokusy na zvířatech jsou tedy v pořádku, pokud mají pro lidstvo

⁸ VELIKÝ Albert (1206 – 1280 Kolín nad Rýnem), byl jedním z nejvýznamnějších německých představitel vrcholné scholastiky, patří mezi učitele církve a je patronem vědců a studentů přírodních věd.

⁹ SVOBODA, Bohumil: Thomas Moore: světec a utopista, Triton Praha 2014, s. 44 -45.

¹⁰ HARVEY William (1578 – 1657) anglický lékař, je známý objevem krevního oběhu v lidském těle a rovněž tím, že odmítl teorii samoplození.

¹¹ HATFIELD, Gary: René Descartes, Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2014. Dostupné z <<http://plato.stanford.edu/entries/descartes/>> [cit. 16. 12. 2014].

¹² HUME, David: Zkoumání lidského rozumu, Svoboda Praha 1996, s. 148 – 152.

¹³ VOLTAIRE (1694 – 1778) osvícenský francouzský filozof, básník, spisovatel.

¹⁴ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, Academia Praha 2005, s. 24.

¹⁵ CORDILLAC (1715 – 1780) francouzský kněz, spisovatel, filozof.

¹⁶ KANT Immanuel (1724 – 1804) německý filozof, jeden z nejvýznamnějších myslitelů a poslední z představitelů osvícenství.

¹⁷ KANT, Immanuel: Základy metafyzických mravů, OIKOYMENH Praha 1976, s. 89.

nějaký přínos. Pokud máme podle Kanta ke zvířatům nějaké povinnosti, jsou to jen nepřímé povinnosti vůči lidskosti¹⁸. Isidor G. Saint - Hilaire¹⁹ (1805 až 1861) jako první použil termín etologie.

Pro etologii stejně jako pro celou zoologii mělo dějinný význam vydání díla O původu druhu přírodním výběrem Charlese Darwina²⁰ (1809 až 1882). Podle něj sebesložitější instinkt nemohl vzniknout jinou cestou než morfologickou - dědičnými změnami a přírodním výběrem. „Člověk i zvířata mají stejné smyslové vjemy, citění, vzrušení, vášně, čestnost i vděčnost a snahu si pomáhat. Mají i síly, které jim dovolují napodobovat, rozvažovat, pamatovat si, zkoumat a porozumět, i když v různých stupních.“²¹

Americký psycholog Edward L. Thorndik²² (1874 až 1949) jako první při svých experimentech použil dřevěné klíčky, z kterých se mohla hladová zvířata dostat k potravě, když uvolnila páčku. Opakoval tyto pokusy s kočkami, psy, opicemi a měřil dobu, jakou zvířata k vyřešení úkolu potřebovala. Tyto pokusy měly velký vliv na učení amerických behavioristů.²³

Začátkem 20. století došlo k názorovému střetu v pochopení výkladu chování živočichů. Byly vytvořeny dvě školy. Vitalistická a psychologická škola. Vitalistická škola popisovala chování i instinktivní projevy, nesnažila se je ale do hloubky zkoumat, předpokládala totiž, že všechny projevy a procesy života jsou řízeny nemateriální životní silou (élan vitale), duší či entelechií. Významným vitalistou byl Jakob von Uexkull²⁴ (1864 až 1944). Ve svých názorech přisoudil každému druhu zvířat jeho subjektivní svět či prostředí (Umwelt). Např. pro mouchu je světem v lidském prostředí lampa, talíře se zbytky a podobně. Jinými očima pohlíží na prostředí člověk nebo pes. V USA vznikla škola tzv. účelových (purpositive) psychologů, jejichž hlavním reprezentantem byl William McDougall²⁵ (1871 až 1938). Hlavní výrok účelových psychologů zněl: „Instinkt pozorujeme, ale nevysvětlujeme“. Proti nim vystupovaly

¹⁸ KANT, Immanuel: Duties Towards Animals. In Helga Kuhse and Peter Singer (eds.): Bioethics: An Anthology. Blackwell London 2006, s. 564 - 565.

¹⁹ SAINT HILAIRE Isidor Geoffrey (1805 – 1861) francouzský filozof, věnoval se studiu přírodopisu a medicíny.

²⁰ BROWN, Janet: Darwinův původ druhů, Beta Praha 2007, s. 54.

²¹ Tamtéž.

²² THONDRICK (1874 – 1949) americký psycholog, zabýval se pokusy na zvířatech, především na psech a kočkách.

²³ BROWN, Janet: Darwinův původ druhů, Praha 2007, s. 54.

²⁴ UEXKULL Jakub von (1864 – 1944) německý biolog, zabýval se chováním zvířat.

²⁵ MCDUGALL, William: Dostupné z < <https://www.assembly.ab.ca/lao/library/lt-gov/mcdougall.htm> > [cit. 16. 12. 2014].

mechanistické školy, které se snažily vysvětlit biologické procesy a projevy vždy jen objektivními metodami.

Škola amerických srovnávacích psychologů se začátkem 20. století rozdělila na dvě větve. Jednu založil John B. Watson²⁶ (1878 až 1958), který ji podle své knihy Behaviorismus nazval behaviorismem, druhá se podle svého zakladatele Edwarda C. Tolmana²⁷ (1886 až 1959) nazývala kognitivní psychologií. Behaviorista Watson se domníval, že zvířecí chování lze vysvětlit jen pozorováním z vnějšku. Behavioristická škola kritizovala pojem instinktu účelových psychologů jako nevědecký přístup k poznání chování zvířat a jejím cílem bylo objasnit projevy zvířat objektivním pokusem. Behavioristé vycházeli z reflexologie (výkladu chování) na základě jednoduchých reflexů, složených často do složitých řetězců.²⁸

Dalším významným představitelem byl Konrad Lorenz²⁹ (1903 až 1989). Působil jako významný rakouský biolog, zakladatel moderní etologie. Jeho poslední kniha nese název Anser Anser, věnoval se v ní etologii a biologii hus. Roku 1928 ukončil lékařská studia, zapsal se na filozofické fakultě ve Vídni na zoologii a psychologii a roku 1933 dosáhl doktorátu filozofie. V roce 1935 vyšla jeho obsáhlá *Kumpan in der Umwelt des Vogels* (Společník v ptačím životě). V této práci se zabýval programovými instinktivními mechanismy, které se spouštějí na určité podněty z prostředí. Podněty jsou nejprve filtrovány smysly a poté centrální nervovou soustavou.³⁰

Důležitým Lorenzovým objevem byl proces, který nazval vtištěním (imprinting). Poprvé tak byl objeven proces raného velmi rychlého učení, které nastává u mláďat v poměrně krátké, jen několik hodin trvající senzitivní periodě. Stačí jen pár minut, aby si mládě trvale vtisklo svou matku, kterou potom sleduje. V této periodě si stejně tak dokáže vtisknout i člověka. Roku 1940 byl Lorenz jmenován profesorem srovnávací psychologie na bývalém pracovišti německého filozofa I. Kanta, univerzitě v Königsbergu (dnešním Kaliningradu). Napsal i několik knih s tematikou zvířat, např.

²⁶ WATSON John B. (1878 - 1920) americký psycholog, původně působil jako zoopsycholog, zabýval se vzorci chování, které si lidé a zvířata v průběhu svého života osvojují.

²⁷ TOLMAN, Edward C: Dostupné z <<http://psychology.about.com/od/profilesmz/fl/Edward-C-Tolman-Biography.htm>> [cit. 16. 12. 2014].

²⁸ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, s. 29.

²⁹ LORENZ Konrad (1903 – 1989) rakouský zoolog, zakladatel moderní etologie, studoval zejména instinktivní chování u husy velké a kavky obecné. Byl učitelem významného českého zoologa Zdeňka Veselovského. V roce 1973 mu byla udělena Nobelova cena za fyziologii a medicínu.

³⁰ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, Academia Praha 2005, s. 30.

Život se psem není pod psa, Hovořil se zvěří, s ptáky a rybami, Společník v životě ptáků. Jeho práce měly velký ohlas, našly i mnoho následovníků. Setkal se ale také s kritikou, zejména amerických behavioristů. V roce 1953 vyšla v USA Lehrmanova polemika, která vrozené chování považovala za nevědecké a metodicky složitě dokazatelné. Argumentovala tím, že již během embryonálního vývoje při pobytu ve vejci nebo v děloze, mohou embrya reagovat na některé podněty. Celé chování je podle této polemiky pouze reakcí na podněty a zrcadlí vzájemné vztahy mezi organismem a prostředím. Lorenz mnohé z těchto názorů popřel a dokázal, že se naučené chování dá odlišit od vrozeného.³¹

Spoluzakladatelem etologie a přítelem Konrada Lorenze, byl nizozemský zoolog Nikolaas (Niko) Tinbergen³² (1907 až 1988). Jeho metodologický přístup v etologii se od Lorenzova lišil v tom, že většina jeho prací vycházela nejen z pozorování, ale i z experimentování v přírodě. Lorenz byl oproti němu spíš chovatel. Zabýval se příčinami zvířecího chování, např. u motýlů zjistil, že sameček vyhledává samičku podle pohybů při letu a na její zbarvení nereaguje.³³ Potravně motivovaní motýli se naopak řídí barvou květů. Roku 1951 shrnul své poznatky v první učebnici etologie s názvem Studie o instinktu. V roce 1953 vyšla jeho kniha Sociální chování zvířat. Zabýval se také pohlavním chováním ryby koljušky tříostné³⁴. V roce 1963 publikoval práci O cílech a metodách etologie. Jeho cíle a metody jsou platné dodnes. Např:

- 1) „Musíme se ptát, jakou funkci má sledovaný projev živočicha, jak pomáhá k jeho přežití a jak přispívá k jeho reprodukčnímu úspěchu.“
- 2) „Zkoumáme evoluci určitého chování, jak se změnilo během vývoje shodně s vývojem morfologických znaků, např. ploutev kytovce a pětiprstá končetina většiny ostatních savců.“
- 3) „Zkoumáme, jaká příčina určitého chování, které faktory vnější či vnitřní vedou k určitému projevu.“
- 4) „Zkoumáme, jaká je ontogeneze určitého chování, jak se určité projevy mění a dozrávají během vývoje jedince.“³⁵

³¹ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, Academia Praha 2005, s. 32.

³² TINBERGEN Nikolaas (1907 – 1988) nizozemský biolog, etolog a ornitolog. V roce 1973 obdržel Nobelovu cenu za fyziologii a medicínu, a to za své objevy týkající se organizace společenského chování živočichů.

³³ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, Academia Praha 2005, s. 34.

³⁴ MASSON, Jeffrey Moussaieff: The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families, The Random House Publishing Group USA 2004, s. 72.

³⁵ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, Academia Praha 2005, s. 35.

Další představitel, který ovlivnil vznik etologie, byl Rakušan Karl von Frisch³⁶ (1886 až 1982). Roku 1910 se stal asistentem zoologického ústavu mnichovské univerzity. V zimě studoval ryby a na jaře a v létě se věnoval včelám. Dokázal, že většina sladkovodních ryb vidí barevně. Dostal se tím do sporu s berlínským profesorem R. Hesem, který tvrdil, že ryby barevné vidění nemají. Frisch se také zabýval slyšením ryb, které reagovaly na různé tóny vydávané píšťalou a zjistil i druhové rozdíly ve vnímání zvuku. Zabýval se také smyslovou fyziologií včel. Přišel na to, že zrakové buňky včel jsou schopny zachytit i část ultrafialového spektra. Objevil a popsal komunikační systém včel - včelí tance. Díky nim jsou včely schopné získat další dělnice ke sběru potravy, ale dokážou jim i sdělit směr a vzdálenost, kde se zdroj potravy nachází.

V 60. a 70. letech 20. století byl další rozvoj biologie chování obohacen evoluční biologii a evoluční ekologií. Ve 20. století panoval mezi etology názor, že základním principem v chování je zachování druhu. Druhým směrem studia biologie chování je neuroetologie. Studium centrálního nervového systému tak byly potvrzeny teoretické představy Lorenze a Tinbergena o funkci spouštěčů a spouštěcích mechanismů. Fyziologickými metodami došlo k objasnění elementárních funkcí smyslů a koordinace svalů. Velký pokrok v neuroetologii představoval výzkum bezobratlých, především hmyzu.

Dalším významným odvětvím etologie je i ontogeneze chování a genetika chování. V současnosti se etologické poznatky využívají k ochraně a zajištění pohody (welfare) laboratorních zvířat, zvířat v zemědělských chovech a zvířat v zoologických zahradách. Etologie také umožňuje uvědomit si vztahy mezi člověkem a zvířaty.³⁷

1.1 Jaký je rozdíl mezi člověkem a zvířetem?

Jak již bylo řečeno, první věc, která napadne spoustu lidí je to, že zvířata nemají rozum, nejsou tedy odpovědná za své činy. To je značně problematické posoudit, protože dokud není určena povaha rozumu, kterým je člověk obdařen narozdíl od zvířete, nevíme o rozdílu mezi člověkem a zvířetem v podstatě nic. Již Aristoteles tvrdil, že zvířata jsou omezena pouze na to, co se dává jejich smyslům, lidská duše je díky své rozumnosti „nějak ale vším, co je“. Měl tím zřejmě na mysli, že zvířata jsou

³⁶ Karl von FRISCH (1886 – 1982) rakouský etolog, zabýval se smyslovým vnímáním včel a vysvětlil tzv. včelí tanec.

³⁷ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Etologie: Biologie chování zvířat, Academia Praha 2005, s. 41.

omezena pouze na své smysli a tuto hranici nemohou nikdy překročit, narozdíl od člověka, který dokáže sféru smyslových vlastností přesáhnout. Tento rozdíl pojetí člověka a zvířete přetrvával velice dlouhou dobu.

Navíc s oblibou věříme tomu, že zvířata se chovají čistě vlivem genů. A proto se ptáme: Jsme i my zajatci genů? Je naším osudem chovat se určitým způsobem, protože jsme tak naprogramováni? Záleží také na naší vědomé volbě, na vůli? Do jaké míry jsme pouze hromádkou instinktů? Existuje něco, čemu se říká přirozené chování, kterým nás příroda nutí, jakým způsobem se máme chovat. Problém je také v tom, že své způsoby považujeme za nevyhnutelně nutné. Samozřejmě existují totiž vzorce chování, jednání, citů a duševních stavů, které se nám jeví jako přirozenější než jiné. Málokdy víme, jak z mnoha chování zvířat je geneticky podmíněno (dědičného) a kolik naučeného (získaného)³⁸. Otázkou postavení zvířat a prosazování jejich práv se zabývali až představitelé 20. století.

Za hlavního představitele je považován Peter Singer, který se do povědomí veřejnosti zapsal knihou *Osvobození zvířat*. Singer zastává názor, že na zájmy zvířat bychom měli brát ohled na základě toho, že jsou stejně tak jako lidé schopna trpět. K otázce, zda zvířata mohou trpět či ne, se postupně dostaneme. Řada lidí může také namítnout, že zvířata nemají vědomí a tím se zásadním způsobem liší od člověka. Jak mohou vůbec tuto domněnku vyslovit? Podle mého názoru jsou zvířata skutečně schopna vnímat. Vnímají třeba jiným způsobem, než člověk, ale přesto tuto dovednost ovládají. „Veškeré vědomí je paměť“, tvrdí Bergson a tu zvířata mají³⁹. John Webster tvrdí, že zvíře se schopností vnímat je tvorem, pro něhož mají pocity význam a záleží mu na nich. I když se jejich smyslové vjemy a způsob vnímání okolí od našeho vnímání liší, neznamená to, že zvířata nemají vědomí a že svým způsobem necítí bolest a utrpení⁴⁰.

Další podstatnou otázkou, o kterou se lidé zajímají je, zda zvířata mohou trpět a pociťovat bolest. Většina lidí, kteří zvířata chovají, si jistě všimli, že zvířata trpět skutečně mohou a nemusí k tomu znát ani názory vědců, či veterinářů. Např. každému majiteli, který vlastní psa se jistě stalo, že psu nechtíc šlápl na packu, zvíře začalo kňučet a tudíž pociťovalo bolest a trpělo. Bolest u zvířat zahrnuje stejně tak jako u lidí

³⁸ MASSON, Jeffrey Moussaieff: *The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families*, The Random House Publishing Group USA 2004, s. 17.

³⁹ PRIEUR, Jean: *Duše zvířat*, Mladá fronta Praha 1994, s. 9.

⁴⁰ BEKOFF, Marc: *Na zvířatech záleží*, Triton Praha 2009, s. 79.

celou škálu nepříjemných pocitů, které slouží k ochraně proti fyzickému poškození nebo k hrozícímu zranění⁴¹. Zvíře, které si prožije zkušenost např. s pokousáním, se příště bude chtít vyhnout tvorovi, který ho pokousal. Nemůže nás informovat o tom, co se stalo, ale na základě jeho chování dokážeme předvídat, že se podobnému vjemu snaží vyhnout. V současnosti také převažuje otázka: Která zvířata cítí bolest? Když opomeneme lidi, kteří tvrdí, že žádné zvíře nedokáže cítit bolest (do této skupiny patří lidé, kteří zvířata nesnáší, nebo k nim nemají žádný vztah), sem patřil i filozof 16. století René Descartes, který tvrdil, že zvířata jsou pouze roboti, reagují na základě instinktu a nejsou schopna cítit bolest, pak taky existují lidé, kteří tvrdí, že všechna zvířata jsou schopna cítit bolest (bez ohledu na rod, třídu, druh), ale pak existuje ještě třetí skupina lidí, která tvrdí, že zvířata, ke kterým cítí jakési sympatie, jsou schopna vnímat bolest, ale zvířata, kterých se štítí, nebo kterých se bojí nejsou schopna vnímat bolest. Např. paní chová psa, miluje ho, ví, že je schopný bolest vnímat, ale k potkanu, který se živí u kontejneru odpadky sympatie nemá, je jí odporný a tudíž podle ní ani bolest vnímat nemůže.

Další otázkou je, zda se zvířecí bolest může lišit od lidské. Někteří lidé se domnívají, že např. humři bolest necítí, protože jejich bolest se té naší nemůže podobat. Humr sice nedokáže křičet, ani z vařící vody vyskočit, to ale neznamená, že ho to nebolí⁴². Na tuto otázku je velice těžké odpovědět, protože každý člověk cítí bolest jinak a tak tomu může být i u živočichů. To ale neznamená, že jejich bolest může být menší, než ta lidská.

V dnešní době si nepřipouštíme, že i my lidé, přes naši výkonnost koncového mozku, plně patříme do živočišné říše⁴³. Navíc se obliba určitých druhů zvířat neřídí rozumem, ale určitými vrozenými vzorci chování, podle kterých člověk zvířata posuzuje.

1.2 Čím je člověku zvíře?

Jak již bylo řečeno, již v době kamenné, asi před 20 000 lety př. kr., lidé prokazovali zvířatům zvláštní úctu. Zvířata byla zobrazována v podobě jeskynních maleb. Kreslení byly především větší tvorové, jako např. mamuti a medvědi, kterých se lidé báli. Záleželo jim na dodržování tradic, mnohá zvířata byla součástí jejich kultu. Tím, že

⁴¹ BEKOFF, Marc: Na zvířatech záleží, Triton Praha 2009, s. 83.

⁴² Tamtéž, s. 86.

⁴³ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Člověk a zvíře, Academia Praha 2000, s. 14.

zvířata vůbec stála lidem za zobrazení, jim projevovali svůj obdiv. Proč tomu tak není v dnešní době? Většina lidí se dnes považuje za absolutní vládce a zvířata mají pouze jako zdroj obživy a ani si neuvědomují jejich výjimečnost, jako tomu bylo v dávných dobách. Chovatelé zvířat se stali výrobci, což v zemědělské produkci učinilo především z domácích zvířat věci, které se kvůli úmyslně zavřeným očím drtivé většiny lidské populace mění v zabalené balíčky masa, které neprozrazují svůj původ ve zvířecích tělech⁴⁴.

V dnešní době většinu lidí při nákupu v obchodě ani nenapadne přemýšlet nad tím, jak bylo s daným zvířetem zacházeno. Podstatně lépe jsou na tom zvířecí mazlíčci a zvířata chovaná v zoologické zahradě. Největším omylem lidí je snaha si zvířata polidšřovat. Tento způsob může být obzvlášť problematický, pokud se jedná o větší a silnější zvíře. V tomto případě zvíře chovateli většinou přeroste přes hlavu a může ho i napadnout. Př. je chov mláďat opic v rodině. Mezi další případy našeho partnerství se zvířetem je mládě, které bylo opuštěné matkou⁴⁵. Tato zvířata poté považují svého pěstouna za svou biologickou matku. Ale ani v zoologických zahradách nemusí být situace vždy idylická. Do zoologických zahrad chodí často i lidé, kteří se snaží zvířatům ublížit. Většinou to dělají pro své vlastní potěšení⁴⁶. Největší zábranou poznání zvířat je lidské vyvyšování a pohrdání⁴⁷. Je potřeba povzbuzovat každého, aby se zajímal o to, jak zvířata žijí, a aby si kladl otázky, jak člověk zachází s ostatními zvířaty. Je nutné, aby si děti uvědomovaly, že hamburgery byly dříve kravičky, že sendvič se šunkou byl kdysi prasátko, atd. Měly by si uvědomit, že tyto krávy i prasata žily svůj vlastní život, který jim byl ukončen, aby je mohly sníst. Potřebujeme vybudovat etiku sdíleného zájmu a žít touto etikou, aby se všechna zvířata stala respektovanými jedinci⁴⁸.

To, jaký vztah máme ke zvířatům, úzce souvisí s tím, jaký vztah máme sami k sobě a k druhým lidem. Zvířata nás učí úctě, důvěře a odpovědnosti. Na oplátku je nutné jim zajistit příležitost ke štěstí a spokojenosti. Respekt a soucit je to nejmenší, co jim můžeme vrátit⁴⁹. Mělo by se pamatovat i na to, že když se lidé rozhodnou nějaké zvíře využít, zvíře jim do jejich rozhodnutí nemá možnost mluvit. Nedokáže vyjádřit svůj souhlas, či nesouhlas. Musí se spolehnout pouze na naši dobrou vůli, milosrdenství a na

⁴⁴ BEKOFF, Marc: Na zvířatech záleží, Triton Praha 2009, s. 129.

⁴⁵ Tamtéž, s. 135.

⁴⁶ Tamtéž, s. 138.

⁴⁷ Tamtéž, s. 139.

⁴⁸ Tamtéž, s. 38.

⁴⁹ Tamtéž, s. 35.

to, že člověk bude mít jen ty nejlepší úmysly⁵⁰. Čím by nám tedy měla být zvířata? V podstatě zrcadlem, v němž hledáme a nalezneme to, co tam nalézt chceme a co si podle svého vnitřního vyladění umíme vyložit ve prospěch myšlenkové koncepce, které jsme se z nějaké nezbadatelné příčiny rozhodli věřit⁵¹.

1.3 Čím je člověk zvířeti?

Jak již jsem uvedla, v první řadě může zvíře vnímat člověka jako nepřítele. Každý živočich má buď vrozeno, nebo se musí naučit, jak jeho nepřítel vypadá a jak velkou vzdálenost od něho musí udržovat. Této vzdálenosti se říká úteková, a pokud ji nepřítel překročí, následuje útěk. Zejména savci a ptáci jsou schopni se adaptovat na změněné podmínky, a proto v rezervacích, kde se člověk jako nepřítel nechová, se úteková vzdálenost zkracuje. Mnoho evropských zvířat se chrání před člověkem tím, že se dokázala přeměnit na noční tvory⁵². Člověk má také pro zvířata význam jako jejich kořist. Příkladem je především Indie, kde se vyskytují velké šelmy, především tygři, lvi, levharti a podobně. Z některých případů napadením člověka tygrem se neví, zda se zvíře cítilo ohroženo, nebo mělo hlad⁵³.

Člověk představuje pro zvířata i hostitelskou bytost. Naše tělo se stává hostitelem mnoha parazitů, kteří mohou žít na kůži, ve vlasech, v krvi, ve střevech. Cílem těchto parazitů není člověka zabít, protože kdyby měli úmysl hostitele zabít, zemřeli by také⁵⁴. V blízkosti lidských obydlí se mohou také v hojném množství vyskytovat drobní hlodavci jako např. potkani. Krotcí, člověkem vychovaní ptáci a malí savci využívají lidské tělo k sezení, šplhání, nebo jako místo odpočinku. Zvíře v člověku může také vidět sociálního partnera, někdy i rivala při rozmnožování. Každé zvíře může mít navíc majetnický vztah k místu, ve kterém žije. Pouhý vstup člověka, kterého zvíře nezná, vyvolá u zvířete agresivitu a zvíře se brání útokem. Vlastnit určitý majetek je biologickou nutností, která je nutná nejen pro lidi, ale i pro savce a ptáky.

Pro udržení dobrých vztahů mezi člověkem a zvířetem je nutné si uvědomit, že se musí respektovat zvyklosti a vrozené potřeby jednotlivých druhů. Zvířata se totiž dělí na dvě skupiny: Jedna z nich miluje blízký tělesný kontakt a druhá se naopak snaží zachovat od

⁵⁰ BEKOFF, Marc: Na zvířatech záleží, Triton Praha 2009, s. 36.

⁵¹ KOMÁREK, Stanislav: Ochlupení bližní, Academia Praha 2012, s. 236.

⁵² VESELOVSKÝ, Zdeněk: Člověk a zvíře, Academia Praha 2000, s. 154.

⁵³ Tamtéž, s. 155.

⁵⁴ Tamtéž, s. 158.

jedinců stejného druhu určitou vzdálenost⁵⁵. Kontaktní odstup si od sebe udržují např. vlaštovky. Naopak tělesný kontakt je vysoce příjemný psům, kočkám, prasatům, hrochům, menším hlodavcům, opicím, papouškům, z plazů želvám, atd⁵⁶. Lidmi vychovaná mláďata ztrácejí strach před člověkem, který je pro ně rodičem a jedinců vlastního druhu se bojí a vyhýbají se jim⁵⁷. Člověk se vztahem ke zvířatům rodí, tento vztah se nedá naučit⁵⁸.

To, že se většina zvířat nechová, jako my ještě neznamena, že se chováme lépe, nebo že je naše vnímání reality pravdivější. Všechny živé bytosti na světě mají cenu samy o sobě. Podstatné je, aby zvířata mohla žít tam, kde žijí a tak, jak žijí⁵⁹. Každé zvíře může disponovat zvláštními dovednostmi, které ostatní zvířata postrádají, stejně tak tomu je i u lidí.

⁵⁵ VESELOVSKÝ, Zdeněk: Člověk a zvíře, Academia Praha 2000, s. 164.

⁵⁶ Tamtéž, s. 165.

⁵⁷ Tamtéž, s. 166.

⁵⁸ Tamtéž, s. 168.

⁵⁹ BEKOFF, Marc: Na zvířatech záleží, Triton Praha 2009, s. 67.

2. Práva zvířat

Tato kapitola se skládá ze dvou částí. První část se zabývá tím, která zvířata mají podobný centrální nervový systém jako lidé. Druhá kapitola je o aplikování myšlenek knihy Osvobození zvířat od Petera Singera na chov ovcí a jejich případné důsledky.

2.1 Která zvířata mají podobný centrální nervový systém jako lidé?

Jeremy Bentham⁶⁰ ve futurologické stati, která byla napsána již v 18. století tvrdil, že: „Jednou přijde den, kdy uznáme, že počet nohou, ochlupenost kůže nebo zakončení os sacrum nedostačují jako důvody k tomu, abychom nechali citlivou bytost propadnout stejnému osudu“⁶¹. Co dokáže vytyčit tuto dělící čáru? Je to schopnost rozumně myslet, nebo schopnost mluvit? Např. dospělý pes nebo kůň je daleko rozumnější a jako zvíře společensky schopnější, než je třeba dítě týden, nebo měsíc staré⁶². Otázkou ale není, jestli dokáží myslet, ani to, zda dokážou mluvit, ale jestli jsou schopni trpět. Podle Benthama je schopnost trpět charakteristická pro všechno živé, která dává všem živým tvorům právo na stejnou pozornost. Minimální zájem každé živé bytosti je netrpět. Například myš má také svůj zájem na tom nebýt odkopnuta z cesty, protože by jinak trpěla⁶³.

Otázka, kterou jsem si položila, ale zněla, která zvířata mají podobný centrální nervový systém jako lidé. Peter Singer ve své knize Osvobození zvířat tvrdí, že z jiných živočišných druhů, kteří jsou nám rozumově nejbližší, patří savci a ptáci. Navíc vykazují stejné vnější znaky při bolesti jako lidé, svíjení se, vyskytují se u nich stahy ve tváři, hlasové projevy, pokusy vyhnout se zdroji bolesti, výraz strachu z opakování, apod. Tito živočichové mají nervový systém podobný našemu a ten vykazuje stejné fyziologické reakce, jako jsou naše.

Lidé mají sice v porovnání se zvířaty vyvinutější mozkovou kůru, ale tato část je vyhrazena především procesům myšlení, než základním citům, pocitům a impulsům. City, pocity a impulsy jsou umístěny v diencefalu, který je u mnoha živočišných druhů, především u savců a ptáků dobře vyvinut. Nervový systém zvířat se vyvíjel stejně tak,

⁶⁰ BENTHAM Jeremy (1748 - 1832) britský právní teoretik, osvícenský filozof, reformátor.

⁶¹ SINGER, Peter: Osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 19.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž, s. 20.

jako nás⁶⁴. Současný neurolog Lord Brain se vyjádřil takto: „Osobně nevidím žádný důvod, aby byla inteligence přiznávána pouze lidem a popírána u zvířat, ... nemohu pochybovat o tom, že zájmy a činnost zvířat jsou spojeny se schopností uvědomovat si a s city, jako jsou moje vlastní, a že jsou možná, pokud vím, právě tak živé“⁶⁵. Singer tvrdí, že vyšší savci pocíťují bolest tak pronikavě jako my. Říkat, že je pocíťují méně, protože jsou nižšího řádu, je podle něj absurdní. Některé smysly zvířat jsou v porovnání s našimi daleko vyvinutější, např. ostrost zraku u některých ptáků nebo smyslové vnímání u většiny divokých zvířat. Zvířata jsou totiž dnes mnohem víc než my lidé schopna vnímat nepřátelské prostředí. Jejich nervový systém je v porovnání s naším téměř identický a i jejich reakce na bolest jsou až pozoruhodně podobné, i když jim chybí jakékoliv filozofické a morální asociace. Někteří lidé mají problém s tím, že zvířatům (narozdíl od lidí) chybí jeden behaviorální znak a tím je rozvinutá řeč. Zvířata sice mezi sebou dokáží komunikovat, ale ne tak rozvinutým způsobem, jako my. Někteří filozofové to považují za opravdu velmi důležité, protože lidé si mezi sebou pocíťování bolesti dokáží sdělovat dopodrobna, ale zvířata ne⁶⁶. Ludwig Wittgenstein prohlásil: „Nemůžeme přisuzovat schopnost uvědomovat si sebe sama živočichům bez řeči“⁶⁷. Podle Singera je to nepřijatelné. Řeč může být i potřebná v jistých případech abstraktního myšlení, stav jako bolest jsou ale primitivnější a nemá s řečí co dočinění⁶⁸.

Pro většinu lidí je obtížné vžít se do situace ryb nebo k rybám cítit sympatie. Díky tomuto nedostatku soucítění dokážeme konzumovat miliardy ryb, co jsou každoročně zabíjeny. Jeffrey Moussaieff Masson⁶⁹ ve své knize *The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families*, uvádí, že se onedhy ocitl ve vesnici v italské Ligurii a pozoroval rybáře, jak vytahovali síť s tisíci ryb, které lapaly po dechu, zmítaly sebou a pomalu umíraly. Zeptal se tedy rybářů, jestli podle nich ta zvířata cítí bolest. Otázka je podle Massona ohromila a prý je nikdy ani nenapadla. Víra, že ryba necítí bolest, je podle Massona součástí lidské kultury⁷⁰. Plazi a ryby se sice svým nervovým systémem v některých oblastech od savců liší, mají ale stejné základní uspořádání ústředního centrálního nervového systému. Ryby a plazi umí také projevit

⁶⁴ SINGER, Peter: *Osvobození zvířat*, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 23.

⁶⁵ Tamtéž, s. 24.

⁶⁶ Tamtéž, s. 25.

⁶⁷ Tamtéž, s. 26.

⁶⁸ Tamtéž, s. 27.

⁶⁹ MASON Jeffrey Moussaieff (1941) americký spisovatel žijící na Novém Zélandu. Působil jako profesor staroindických jazyků a kultur na Torontské univerzitě.

⁷⁰ MASSON, Jeffrey Moussaieff: *The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families*, The Random House Publishing Group USA 2004, s. 65.

svou bolest. Většinou se jedná o projevy zvukové, naše uši je nejsou schopny slyšet. Ryby vydávají vibrační zvuky a výzkumníci u nich objevili i zvuky jiné, které označují poplach a hněv. Dokáží vyjadřovat úzkost v tom případě, když je vyndáme z vody ven a necháme je plácát na zemi, dokud neleknou⁷¹.

Nervový systém korýšů, krabů, humrů a garnátů se od našeho velice liší. Dr. John Baker, zoolog Oxfordské univerzity a člen Královské společnosti, dokázal ale zjistit, že mají vyvinuty smyslové orgány, komplexní nervové systémy a jejich nervové buňky jsou velice podobny našim. Dr. John Baker se také domnívá, že jsou schopni pociťovat bolest. Ústřice, škeble a slávky jsou naproti tomu opravdu jednoduché organismy. Singer tvrdí, že je u nich velice složité říci, zda bolest cítí nebo necítí, ale pro jistotu by se měl člověk vyhnout jejich pojídání a stát se vegetariánem⁷². Lidé by si měli uvědomit, že musí ostatní živočichy zahrnout do oblasti našeho zájmu a přestat jednat s jejich životem jako s předmětem, který je použitelný k jakémukoliv účelu, který nás napadne⁷³.

2.2 Aplikování myšlenek knihy Osvobození zvířat od Petera Singera na chov ovcí a jejich případné důsledky

Tato kapitola nám pomůže nahlédnout na problematiku týkající se chovu zvířat, především ovcí. Cílem této kapitoly je, aby si každý člověk dokázal uvědomit, jak se zvířaty, které slouží mnohým lidem, jako potrava, bylo předem nakládáno. Žádný člověk, který jí maso si tuto situaci nechce kolikrát ani připouštět. Nastíněna bude tedy uvedená problematika a možné pokusy k jejímu vyřešení.

Největším problémem je, zda existuje nějaké utrpení, kterému se hospodářská zvířata dokáží vyhnout a současně nadále produkovat tytéž výrobky za cenu, která není vyšší, než cena původní. Téměř každý chovatel v intenzivním zemědělství je nucen značkovat hospodářská zvířata rozžhaveným železem, uřezávat mu rohy a kastrovat ho⁷⁴. Tyto postupy jsou prý podle mnohých nutné. Přitom by se dalo přijít na mnoho jiných řešení,

⁷¹ MASON, Jeffrey Moussaieff: The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families, The Random House Publishing Group USA 2004, s. 181.

⁷² Tamtéž, s. 183.

⁷³ SINGER, Peter: Osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 31.

⁷⁴ Tamtéž, s. 152.

kteře by zvířatům nezpůsobovaly tolik bolesti. Dnes se vyrábí mnoha sprejů na dobytek, kteře neobsahují chemická barviva a vyznačují se vysokou trvanlivostí⁷⁵.

Pro chovatele je ale tento způsob často časově náročný a vypalování značek je pro ně daleko jednodušší a ušetří jim práci. Uřezávání rohů je z toho důvodu, že některé kusy dobytka se při převozu na jatka mohou mezi sebou zranit. Při jejich odstraňování se řezou také žíly a jiné tkáně. To si ale lidé nejsou schopni uvědomit. Kastrace je nutná prý z toho důvodu, že zvířata jsou snadněji ovladatelná⁷⁶. Singer popisuje také proces kastrace, kteřý bych zde nerada rozebírala. Dalším problémem je odtrhávání zvířat v časném věku od matek, což způsobuje oběma značný stres. Zvíře nemá ani šanci stát se členem nějaké komunity tak, jak by tomu bylo v přirozených podmínkách⁷⁷. V 19. století to ve Spojených státech vypadalo tak, že se dobytek sháněl z pastvin v okolí Skalistých hor k železnici, ve vagoněch zůstal několik hodin bez jídla a pití, než se dopravil do Chicaga. Některá zvířata převoz samozřejmě nepřežila, protože ve vagoněch byla namačkána, trpěla hladem a dehydratací. Zvířata, kteřá přepravu přežila, byla nahnána na rampu, kde na ně čekal muž s porážející sekyrou. Mnohokrát se stalo, že se netrefil napoprvé, protože vystrašené zvíře hlavou neustále pohybovalo, mohl ho udeřit i do oka nebo do nosu, na to bylo potřeba mnoha dalších ran a zvířata tak trpěla obrovskými bolestmi⁷⁸. Naštěstí byl v roce 1906 vydán zákon, kteřý omezoval dobu, kteřou mohla zvířata strávit ve vagoně bez jídla a vody. Po uplynutí určité doby se musela zvířata nakrmit a napojit a nechat odpočinout aspoň pět hodin a poté transport opět pokračoval. Dalším možným způsobem, jak mohou být zvířata přepravována na jatka je na korbě vozu. Zvíře trpí strachem, před naložením se s ním mohlo i hrubě zacházet. V zimě trpí podchlazením a v létě neskutečnou dehydratací. Zvířata ztrácí na váze a mají cestovní horečku.

Ztráta na váze je způsobena nedostatkem potravy a dehydratací⁷⁹. Cestovní horečkou je nazvaný zápal plic, je způsoben nadměrným stresem, kteřý zvířata prožívají⁸⁰. V každé zemi existuje dnes tolik organizací, kteřé bojují za ochranu práv zvířat a měly by se pokusit transport zvířat do jiných zemí zakázat, nebo alespoň do určité míry omezit.

⁷⁵ Značkovací sprej pro prasata: Dostupné z < <http://www.eshop-zemedelske-potreby.cz/znackovaci-sprej-pro-prasata-a-dobytek-topmarker-400-ml-zeleny/d-70478/>> [cit. 12. 1. 2015].

⁷⁶ SINGER, Peter: Osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 152.

⁷⁷ Tamtéž, s. 153.

⁷⁸ Tamtéž, s. 159.

⁷⁹ Tamtéž, s. 155.

⁸⁰ Tamtéž, s. 156.

Problémem těchto organizací je, že jsou umístěny ve větších městech a zaměřují se spíše na ochranu psů a koček a hospodářská zvířata jsou tak odsunuta do pozadí⁸¹.

I v porážce se udály od té doby některé změny⁸². Většina zvířat je v dnešní době před porážkou omráčena, a pak se jim má rychle, dokud jsou v bezvědomí podříznout krk, takže podle některých lidí netrpí ani bolestí. Elektrické omračování je dlouhodobě levnější, ale instalace je nákladná, a proto někteří používají raději zastaralý nehumánní způsob zabíjení s pomocí palice. Novinář z Washington Post popsal jatka ve Virginii. Zvířata jsou zde omračována elektrickým proudem, někdy zvířata ale nabudou vědomí, dělníci zvíře chytou a pověsí za nohy do kovových úchytů, než zvíře začne pobíhat po budově. Zvířata jsou doslova zavražděna dělníkem, protože často dochází i k tomu, že jim propíchnou krční žílu nožem⁸³. Problém je v tom, že většina podniků chce, aby dokázala porazit více kusů dobytka než její konkurence. I dělníci, kteří porážku provádí, jsou placeni za každý kus dobytka, takže se vše točí opět kolem financí a na zvířata se ohledy neberou. V Británii Rada pro ochranu hospodářských zvířat sice provedla jakési šetření, díky kterému si uvědomila, že ne všechny podniky přistupují k porážce účinně a bez bolesti, ale nápravné kroky k této situaci, nebo potrestání viníků neuskutečnila⁸⁴. Další velkou mezerou v zákonech o humánním porážení zvířat je zabíjení v souladu s náboženskými rituály, při kterém nemusí být zvíře před zabitím omráčeno⁸⁵. Ortodoxní židé a muslimové zakazují konzumaci masa, které nebylo v okamžiku porážky zdravé a nehýbalo se. Omračení, které způsobí poranění před proříznutím krku, je tedy pro ně nepřijatelné. Zabití se má provést jediným řezem nožem do krční žíly a krkavice. Tento způsob je ale daleko méně humánnější, než omračovací pistole, která zvíře znecitliví hned. Nejhorší je skutečnost, že zvíře při zabíjení zůstane při vědomí. Živé zvíře se přiváže za nohu, visí hlavou dolů a v podstatě čeká na smrt. Často se stává, že dojde k poranění nohy, za kterou je vyzdviženo do vzduchu. Nejčastěji dochází k frakturám⁸⁶.

Na základě toho Americká společnost pro prevenci krutostí na zvířatech vyvinula přístroj, který umožňuje zvířata zabíjet při vědomí v souladu s americkými hygienickými předpisy, aniž by zvíře nemuselo zvedat nohu. Toto zařízení se využívá

⁸¹ SINGER, Peter: Osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 158.

⁸² Tamtéž, s. 154.

⁸³ Tamtéž, s. 157.

⁸⁴ Tamtéž, s. 158.

⁸⁵ Tamtéž, s. 159.

⁸⁶ Tamtéž, s. 160.

na 80 % dobytka zabíjeného rituálním způsobem, ale na méně než 10 % telat⁸⁷. Problém je v tom, že většina podniků nechce za humánnost utrácet peníze. Dalším obrovským problémem je skutečnost, že lidé křížili, domestikovali, zabíjeli a jinak zneužívali zvířata po staletí. V dnešní době se v podstatě nic nezměnilo, naopak bych řekla, že je situace daleko horší. Singer ve svém díle uvádí, že vědci na farmě amerického ministerstva zemědělství v Beltsville ve státě Maryland do prasat vkládají geny růstových hormonů. U takovýchto prasat se objevují závažné vedlejší účinky, jako jsou zápaly plic, formy artritidy a vnitřní krvácení. Pouze jedno prase se dožilo dospělosti, a poté žilo jen dva roky⁸⁸.

Ať už je v genetické inženýrství jakkoli revoluční, v jiném smyslu je to jen další způsob, jak přizpůsobit zvířata našim potřebám⁸⁹. Matthew Scully⁹⁰ v jedné ze svých knih *The Power of Man, the Suffering of Animals, and the Call to Mercy*, popisuje zkušenost s jednou z farem v Severní Karolíně. V této farmě jsou chována zvířata, především vepři v naprosto strašlivých podmínkách. Dříve byly chovány v otevřených výbězích, ale majitel přišel na to, že nejlepší je jejich chov v hromadných klecích. Zvířata se nemohou pohybovat, spálí méně kalorií a dají se na ně lépe aplikovat nejrůznější vakcíny a antibiotika proti chorobám vznikajícím z tohoto hromadného vězení. Nedostávali ani slámu, na kterou by si mohli lehnout. Sláma totiž zacpávala potrubí a ničila celý systém. Tito tvorové tedy prožijí celý svůj život na kovových nebo betonových podlahách. Vepři žijí uvěznění v uzavřených prostorech, aniž by se někdy dotkli trávy, nebo spatřili slunce. Farmy běží prakticky samy od sebe a chov těchto zvířat se stal nejvýnosnějším zemědělským podnikáním⁹¹. Přitom je nám znám výrok W. H. Hudsona, který vystihuje postoj vepřů k nám: „Chovám k vepřům přátelské city a pokládám je za jedny z nejinteligentnějších zvířat. Líbí se mi rovněž jejich vztah a přístup k jiným tvorům, zvláště k člověku. Vepř není podezřívavý ani poddajný jako koň, krávy a ovce, drzý ani netečný jako koza, nepřátelský jako husa, blahosklonný jako kočka nebo přespříliš podlízavý jako pes. Dívá se na nás zcela jinak, jakýmsi pohledem demokrata, jako na své druhy a bratry a předpokládá, že rozumíme jeho řeči, a bez servilnosti nebo drzosti se chová přirozeně a příjemně, jako ke svým

⁸⁷ SINGER, Peter: osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 161.

⁸⁸ Tamtéž, s. 162.

⁸⁹ Tamtéž, s. 163.

⁹⁰ SCULLY Matthew (1959) americký spisovatel, novinář, ochránce zvířat.

⁹¹ SCULLY, Matthew: *The Power of Man, the Suffering of Animals, and the Call to Mercy*, St. Martin Press New York 2002, s. 19.

kamarádům⁹²“. Masson v knize *The Pig Who Sang to the Moon* také uvádí mnoho podobností mezi člověkem a vepřem. Jsou schopni stejně tak, jako lidé prožívat stejné emoce⁹³, zkoumají svět, tráví den, projevují si vzájemnou náklonnost, dokážou být vzrušení, zamilovaní, nebo pociťují radost, jsou schopni vytvářet tlupy, živí se jak rostlinnou, tak masitou stravou⁹⁴. V roce 1962 prohlásil Dr. K. C. Sellers, ředitel výzkumného střediska Britského úřadu pro zdraví zvířat, v časopise *Farmer's Weekly*: „Prasata se chovají proto, aby se na jejich mrtvolách vydělaly peníze, a proto by nikdo neměl projevovat sentimentalitu⁹⁵.“ Má smysl jim poskytnout lepší život, když je na konci stejně čeká porážka? Podle jeho názoru nikoliv. Když ale uznáme, že jsou nadáni city, měli bychom si položit otázky: Co dělat, aby byla ovce šťastna? Kde je jí dobře? Tato zvířata sice chováme, ale názor, že nám přece patří, se podobá argumentu, který v minulosti používali Jižané, aby ospravedlnili otroctví. Argument, že domestikace zvířat jim poskytuje ochranu, se podobá tvrzení Jižanů, že otroctví chrání otroky. Zatímco ve Spojených státech jsou vepři stále chováni v těsných klecích a hrozných podmínkách, v zemích Evropské unie přibývá zákonů, týkajících se toho, jak se může, nebo nesmí s hospodářskými zvířaty zacházet. Tyto zákony existují díky přesvědčení, že vepři a jiná hospodářská zvířata jsou schopni trpět a je povinností každého zmírňovat jejich utrpení na co nejmenší míru⁹⁶. Singer připouští jakousi druhovou nadřazenost lidí oproti zvířatům, ale v žádném případě ji nechce zneužít ve svůj prospěch, ale v prospěch zvířat samotných. Můžeme se například obrátit na poslance a seznámit je s problémy, které se týkají práv zvířat. Taktéž bychom měli o této problematice diskutovat s přáteli, hovořit o blahu zvířat i s našimi dětmi, důležité jsou i veřejné protesty ve prospěch ostatních živých tvorů. Dalším důležitým krokem, který bychom měli uskutečnit je přestat jíst zvířata. Je prakticky a psychologicky nemožné mít citový vztah k živým tvorům a současně je jíst⁹⁷. Ti, kdo jí zvířata, je berou pouze jako prostředek k vlastnímu užití. Singer také tvrdí, že je těžké měnit naše stravovací návyky, proto hledáme důvody, jak samy sebe přesvědčit, že náš zájem o zvířata nevyžaduje, abychom je přestali jíst. Je ale pravdou, že opravdu nemůžeme mít jistotu, že zvíře, které jíme, bylo chováno v podmínkách, které mu nepůsobily bolest. Je prakticky nemožné, abychom chovali

⁹² MASSON, Jeffrey Moussaieff: *The Pig Who Sang to the Moon*, The Random Publishing Group USA 2003, s. 102.

⁹³ Tamtéž, s. 104.

⁹⁴ Tamtéž, s. 105.

⁹⁵ Tamtéž, s. 114.

⁹⁶ Tamtéž, s. 115.

⁹⁷ Tamtéž, s. 169.

zvířata pro potravu ve velkém, aniž bychom jim působili utrpení. I když jsou mnozí chovatelé odpůrci intenzivního zemědělství, tradiční chov běžně užívá kastraci, odloučení matky od mláďat, vypalování značek, dopravu na jatka a samotné utracení⁹⁸. Je opravdu velice těžké si představit, jak by bylo možné chovat zvířata pro potravu bez takovýchto forem utrpení.

Možná, že v malém měřítku, ale nikdy bychom nemohli dnešní velké městské populace nasytit masem získaným tímto způsobem. I kdyby se tohoto způsobu dokázalo docílit, maso by bylo mnohonásobně dražší a bylo by dostupné pouze bohatým lidem. Jak můžeme zastavit používání intenzivních metod chovu? Dokud jsou lidé ochotni kupovat maso z velkochovů, všechny formy protestů a formy politických akcí žádnou zásadní reformu nepřinesou⁹⁹. Zvířata zbavíme podle Singera největšího utrpení tím, když se staneme vegetariány. Když se stane člověk vegetariánem, už nikdy nebude souhlasit s porážením zvířat na jatkách pro potěšení vlastních chutí. Dokud nebojkotujeme maso a masné výrobky, přispíváme k tomu, aby i nadále prosperovalo tovární farmářství a praktiky s tím spojené. V tomto bodě si můžeme uvědomit naši druhovou nadřazenost a tím si také prověřujeme upřímnost našeho skutečného postoje ke zvířatům¹⁰⁰.

Můžeme v dnešní době vegetariánstvím ale něčeho dosáhnout? I když nebudeme znát každého tvora, kterému jsme prokázali vegetariánstvím dobrodiní, můžeme si být podle Singera jistí, že náš postoj s postojem mnoha dalších, kteří se rozhodli nejíst maso, ovlivní i počet zvířat chovaných v průmyslově řízených farmách a zabíjených pro potravu. Počet zvířat chovaných a zabitých pro maso závisí na zisku z celého podnikání a tento zisk závisí pak částečně na poptávce po mase. Čím menší je poptávka, tím nižší je cena i zisk. Čím nižší je zisk, tím méně zvířat se bude chovat a zabíjet¹⁰¹.

Další otázkou, kterou je nutné si položit je, zda je užívání živočišných výrobků morálně ospravedlnitelné? Jako ukázka nám poslouží velkodrůbežárny. Ty fungují jako jedna z nejbezohlednějších forem moderního chovu vykořisťující slepice – nutí je snášet co největší počet vajec při minimálních nákladech¹⁰². Jak je tomu ale s vejci volně chovaných slemic, pokud je dostaneme? Zde je morálních námitek méně, protože slepice

⁹⁸ SINGER, Peter: Osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 170.

⁹⁹ Tamtéž, s. 171.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 172.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 173.

¹⁰² BERNSTEIN, Mark H.: Without a Tear: Our Tragic Relationship with Animals, University of Illinois Press USA 2004, s. 84.

se chovají tak, že se mohou popelít, žijí poměrně pohodovým životem¹⁰³. V dnešním světě druhové nadřazenosti není snadné držet se přísně toho, co je morálně správné¹⁰⁴.

Existuje další domnělá omluva pro to, jak se zachází se zvířaty, která se spoléhá na to, že v přírodě některá zvířata zabíjejí jiná. Lidé tvrdí, že ať jsou podmínky velkochovu v současné době jakkoliv hrozné, nejsou o nic horší než podmínky v divočině, kde jsou zvířata vystavena hladu, chladu a predátorům, z toho podle nich vyplývá, že bychom proti velkochovu neměli nic namítat. Je velice složité porovnat podmínky v divočině a ve velkofarmě. Rozhodně je ale nutné dát přednost svobodě v divočině. Zvířata z velkochovu se totiž nemohou volně procházet, protahovat se, nemohou se stát součástí stáda. Mnoho divokých zvířat zahyne sice díky nepříznivým podmínkám, nebo je zabije predátor, ale zvířata na velkofarmě nežijí ani zlomek jejich života. Ani stálý přísun potravy není pro zvířata na farmě to nejlepší, připravuje je o jejich přirozenou aktivitu a to je hledání potravy¹⁰⁵.

Zvířata tak trpí neustálou nudou, nemají nic na práci, pouze leží a jí. Logicky by zrušení farem neznamenal návrat zvířat zpátky do divočiny. Hospodářská zvířata, která jsou chována na farmách, byla vyšlechtěna lidmi a určena na prodej, především na jídlo. V případě, když bude bojkotování produktů velkochovů účinné, sníží se množství jejich prodeje. V tomto případě je ale Singer realista a přiznává, že tento stav se nezmění ze dne na den a tyto výrobky si nebude nikdo kupovat. Je si vědom toho, omezení bude postupné. Chov zvířat by byl ale tímto způsobem stále méně výnosný, farmáři přejdou na jiný typ chovu, tyto korporace budou nuceny investovat do jiných oblastí, a tak se bude chovat méně zvířat. Velice optimisticky se Singer staví k tomu, že možná se jednoho dne dočkáme toho, že zvířata budou chována v rezervacích, která budou připomínat chráněná území¹⁰⁶.

¹⁰³ SINGER, Peter: Osvobození zvířat, nakladatelství Práh Praha 2001, s. 184.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 185.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 230.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 231.

3. Historie chovu ovcí

Fylogenetický původ ovcí: Názory na původ ovce domácí (*Ovis ammon f. aries*) se různí. Darwin v roce 1859 uvedl: „Pokud se týče ovcí a koz, nemohu si udělat přesný názor.“¹⁰⁷ V naší zootechnické literatuře se uvádí, že ovce domácí mají původ polyfyletický a na jejich vzniku se podílely divoké formy: Muflon (*Ovis musimon*) evropský a asijský, ovce kruhorohá zakaspická (*Ovis orientalis*) nazývaná také archar nebo arkal, ovce středoasijská (*Ovis ammon ammon*), tzv. argali, a ovce tlustorohá (*Ovis canadensis*), tzv. sněžná. „Fylogenetické vazby potvrzuje fakt, že mezi jednotlivými druhy neexistuje hybridizační bariéra a při vzájemném páření se získá plodné potomstvo.“¹⁰⁸

Předpokládá se, že od muflona odvozují svůj původ plemena krátkoocasých ovcí rašelinné, vřesové, romanovské, finské, skudde, nordické, skotské (cheviot, black face), maršové (texel, východofříské). Křížením bahnic rambouillet s muflony bylo vyšlechtěno nové plemeno - horské merino. Ovce kruhorohá (stepní ovce) dala vznik dlouhoocasým ovcím, např. cigáje, valašce, merino, cápové ovcí a anglickým žírným plemenům, také skupině tlustožadkých a tlustoocasých ovcí. V současné době ale převládá názor, že všechny formy ovcí odvozují svůj původ od jediného společného předka. V rámci druhu ovce se rozlišují dva velké rodové okruhy - ovce obecná (*Ovis ammon ammon*) a ovce tlustorohá (*Ovis canadensis*), která se na domestikaci nepodílela.

Ovce a kozy patří k nejstarším domestikovaným hospodářským zvířatům. V Přední Asii byly domestikovány v 10. až 9. tisíciletí před n.l., v Evropě asi o 2 tisíciletí později. Na našem území se ovce chovají od 9. století, jejich chov je spojen se slovanským osídlením. Díky velké odolnosti, krátkému reprodukčnímu cyklu, velké přizpůsobivosti a jednoduchému ošetřování se ovce postupně rozšířily do rozdílných nadmořských výšek, všech zeměpisných pásem a výrobních podmínek. Do Severní a Jižní Ameriky a Oceánie byla dovezena kulturní plemena. Za kolébku chovu ovcí je považována stepní oblast mezi Kaspickým mořem, Aralským jezerem a Turkestánem.

Změny vyvolané domestikací:

¹⁰⁷ HORÁK, František: Ovce a jejich chov, nakladatelství Brázda Praha 2004, s. 50.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 76.

1. Tvar lebky a rohů - divocí předci mají mohutné rohy, domácí plemena (především žírná a dojná) jsou bezrohá. Častěji se rohatost vyskytuje u beranů. Řada plemen je bezrohá u obou pohlaví, ale na druhou stranu existují i vícerohá plemena, což u divokých forem nebylo zjištěno.¹⁰⁹

2. Délka a tvar ocasu - u většiny domácích plemen došlo ke zmnožení ocasních obratlů. „Mutací vznikly ovce tlustožadké a tlustoocasé, u nichž došlo k hyperfunkci tuku.“¹¹⁰ Délka a tvar ocasu je základem zoologické klasifikace plemen ovcí.

3. Délka ucha - Domestikační výrazný znak ovlivněný zejména podnebím, ve kterém se domácí plemena chovají. Severská plemena mají malé a vzpřímené ušní boltce, stepní a pouštní plemena mají zpravidla široké a svislé ušní boltce.

4. Produkce mléka - u kulturních plemen je mléko významnou užitkovou vlastností, u divokých ovcí je produkce mléka nízká, zajišťující pouze odchov jehňat.

5. Vlna - mutací vznikla plemena s podsadou (merinky), u hrubovlnných plemen se snížil výskyt pesíků a mrtvých vlasů. Změnila se také výrazně jemnost, délka, barva, vyrovnanost, složení, došlo k odstranění sezónního línání.

Dlouhou dobu byly hlavním druhem hospodářských zvířat. Z pramenů je zřejmé, že ovce byly pro chovatele zdrojem příjmů a základem zemědělství. Kromě mléka, masa, vlny a kůží se vysoce cenila také ovčí mrva. Spotřeba jehněčího masa na jednoho obyvatele České republiky za rok se pohybuje v současnosti pouze na úrovni 0,20 kg.¹¹¹ Důvodem je především omezená nabídka z tuzemských zdrojů v důsledku nízkých stavů ovcí, včetně rozšířené reprodukce stáda, kdy dochází k zařazování většiny vhodných jehnic do chovu, čímž se snižuje nabídka jatečných jehňat. „Oživení spotřeby lze očekávat s postupným nárůstem početních stavů a rozšířením technologie chovu, které umožní snížení nákladů na produkci jatečných jehňat, resp. cenovou relaci s dalšími komoditami.“¹¹²

Přehled výsledků kontroly užitkovosti za daný rok podle genotypů a plemen na základě podkladů Svazu chovatelů ovcí a koz v ČR vychází každoročně v Situační a výhledové zprávě OVCE KOZY, vydávané Ministerstvem zemědělství v ČR. Při podrobnějším

¹⁰⁹ JEBAVÝ, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012, s. 77.

¹¹⁰ ŠTOLC, Ladislav: Základy chovu ovcí, Ústav zemědělské techniky a informací Praha 2, s. 5.

¹¹¹ Tamtéž, s. 6.

¹¹² Tamtéž.

zhodnocení užitkových vlastností zjistíme, že plemena ovcí v kontrolované užitkovosti dosahují poměrně nízkých hodnot plodnosti a rodí se málo dvojčat (cca ½). Z hlediska natality chovů je potřeba, aby počet narozených a odchovaných jehňat na jednu bahnici byl 1,7.¹¹³ V historických zemích chovalo obyvatelstvo tzv. selské (zemské) ovce. Při valašské kolonizaci se do oblasti Karpat z Beskyd rozšířil pastýřský, tzv. valašský (salašnický), způsob chovu. Chovaly se hrubované cípové – valašské ovce, které se dojily. Ve 13. a 14. století tvořily ovce ¾ všech hospodářských zvířat. Ovce se začaly chovat stádově až za feudalismu.¹¹⁴

O ovce pečovali polní mistři, kteří tvořili svobodný a samostatný „čtvrtý stav“¹¹⁵. Mohli se svobodně ženit a dávat děti na studia, nepodléhali robotě, jejich práce byla společensky ceněna. „V roce 1699 sdružoval ovčácký cech asi 20 000 ovčáků.“¹¹⁶ V našich zemích patří k nejslavnější etapě rozvoje ovčáctví období „zlatého rouna“¹¹⁷ (1765 – 1870). V tomto období došlo k zakládání velkých stád na šlechtických a církevních statcích. V praxi se začaly poprvé uplatňovat nové šlechtitelské postupy. V roce 1814 byl v Brně založen Spolek chovatelů ovcí a v roce 1829 byla založena Jednota ovčácká v Praze. Tyto spolky každoročně pořádaly výstavy a trhy na plemenná zvířata.¹¹⁸

V roce 1814 a 1829 byly v Trnové v Čechách a v Košticích na Moravě zřízeny ovčácké školy jako první v rámci zemědělského oboru. O tradici ovčáctví svědčí i skutečnost, že v roce 1549 vydal v Praze A. Knobloch první tištěnou ovčáckou publikaci Regiment správy ovčího dobytka. Řada příčin (např. rozorávání pastvin, dělení velkostatků, rozprodávání panských stád) způsobila postupnou stagnaci ovčáctví. „Úpadek znamenal snížení stavů asi z 2 mil. kusů v roce 1837 na 182 000 kusů v roce 1910. Období úpadku nepotkalo jen nás, krize byla celoevropská. Například v Německu se snížily stavy ovcí z 30 mil. na 5 mil., ve Francii z 32 mil. na 16 mil.“¹¹⁹

¹¹³ ŠTOLC, Ladislav: Základy chovu ovcí, Ústav zemědělské techniky a informací Praha 2, s. 7.

¹¹⁴ HORÁK, František: Ovce a jejich chov, nakladatelství Brázda Praha, 2004, s. 5.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 6.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 7.

¹¹⁷ Zlaté rouno: podle řecké mytologie donesl beránek se zlatým rounem prince Frixose na Kolchidu. Beránek obětoval bohům a jeho zlaté rouno věnoval králi Aiétesovi, jehož dcera Médea měla rouno za úkol hlídat. Iáson se mohl stát řeckým králem, pokud zlaté rouno získá. S pomocí Médeiných kouzel, které slíbil manželství získal zlaté rouno a v Řecku se stal králem. Nedodržel slib, který dal Médei a ta zabila jeho snoubenku.

¹¹⁸ HORÁK, František: Ovce a jejich chov, nakladatelství Brázda Praha 2004, s. 8.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 9.

I v období první republiky trvaly nepříznivé podmínky pro chov ovcí, což mělo za následek téměř likvidaci chovu. Docházelo k rušení velkých stád v podnicích, začleněných do I. Pozemkové reformy, což znamenalo odchod kvalifikovaných ovčáků. Ekonomická situace v době krize působila negativně na chov ovcí tím, že i tak nízké ceny ovčích produktů (např. skopové maso 12 – 15 Kč/kg, hrudkový sýr 30 – 35 Kč/kg, jemná vlna 13 Kč/kg, polojemná vlna 8 Kč/kg) se v té době dále výrazně snížily. V období první republiky se kromě merinek chovaly valašky a české ovce selské, na Valašsku ovce východofríské, ve vzácných případech karakulské a z masných plemen shropshire a hampshire. V roce 1935 byl zřízen Štátní ovčiarstvo – vlnársky ústav v Turčianskom sv. Martine s celostátní působností, byl součástí Státního výzkumného ústavu pro plemennou biologii v Praze. Prvním ředitelem se stal Dr. Ing. V. Kurz. U nás byla ojediněle řešena problematika chovu ovcí v odborných ústavech VŠZ v Praze, v Brně a Zemském ústavu zootechnickém v Brně.¹²⁰

V roce 1940 se na území Protektorátu Čechy a Morava chovalo celkem 37 602 kusů ovcí. Na konci 2. světové války v roce 1945 se jejich početní stav zvýšil 7,3 krát, na 281 691 kusů. Dovoz plemenných ovcí z Německa se uskutečnil za okupace, došlo ke školení ovčáků a byla zavedena kontrola užitkovosti (KU) podle německého vzoru. V tomto období bylo těžiště chovu ovcí u drobných chovatelů.¹²¹

Od 50. let 20. století, v důsledku socializace zemědělství a společenských změn po ukončení druhé světové války, se situace v zemědělství a celém národním hospodářství zásadně změnila. Celospolečenské změny vycházely ze zásad centrálního řízení a plánování. Postupně byly uplatňovány i principy mezinárodní spolupráce na bázi Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP).

V období mezi léty 1945 – 1989 prošel chov ovcí různými vývojovými etapami. „Na začátku 20. století se na našem území chovalo zhruba 205 tisíc ovcí.“¹²² Toto číslo bylo odvozeno ze statistických údajů, podle kterých se u nás v roce 1890 chovalo 276 tisíc ovcí a v roce 1912 jen 135 tisíc. „Do druhé poloviny 20. století „odstartovala“ ČR se stavem asi čtvrt milionu kusů ovcí, což odpovídalo 42 % z celkového stavu zdejšího Československa.“¹²³ V tomto časovém období jsou zřetelné tyto vývojové etapy chovu

¹²⁰ HORÁK, František: Chováme ovce, nakladatelství Brázda Praha 2012, s. 9.

¹²¹ Tamtéž, s. 10.

¹²² Tamtéž, s. 11.

¹²³ Tamtéž, s. 10.

ovcí: 1945 až 1955 poválečný rozvoj, 1956 – 1963 úpadek, 1964 – 1970 konsolidace, 1971 – 1974 stagnace, 1975 – 1989 (1990) postupná orientace na masnou užitkovost, realizace koncepce rozvoje.

Podobně na tom byly i ostatní špičkové šlechtitelské chovy, např. Míšovice. V roce 1951 bylo do tehdejšího JZD Míšovice, které se později sloučilo s JZD Hostěradice dopraveno 95 bahnic SM z SSSR. Ovce byly zapojeny do KU a v roce 1952/1953 stádo dosáhlo celkovou plodnost 83 % a průměrnou stříž potní vlny bahnic 5,15 kg. V roce 1955/1956 bylo prodáno z chovu 41 aukčních beranů. „V roce 1970 bylo stádo rozšířeno o 101 jehnic plemene KM.“¹²⁴ Za období 35 let (1952 až 1987) byla u 997 bahnic dosažena průměrná roční produkce 6,98 kg potní vlny. Stádo vyprodukovalo celkem 110,7 tun kvalitní merinové vlny a 1799 aukčních beranů. Vlna bez státní dotace ztratila výsadní postavení a stala se pro chovatele ekonomicky nezajímavá. Muselo dojít tedy k přestavbě chovu, který se začínal orientovat na maso a mléko. V důsledku zabíjení velkých stád došlo k zániku zaměstnanecké profese ovčáckého mistra. Profese byla vykonávána pouze z pozice chovatele. Tato skutečnost si vyžádala i zásadní změny v technologii chovu. V 90. letech docházelo k neuváženým likvidacím stád, v nichž byla zjištěna nemoc maedi visna.

Od roku 2005 se pokles početních stavů zastavil. Orientace na maso znamenala přestavbu struktury stáda, což se projevilo zvýšením zastoupením bahnic a chovných jehnic a zrušením chovu skopců. V posledních deseti letech (2000 až 2010) se zvýšily stavy ovcí 2,3 krát.

Nejintenzivnější rozvoj byl v Libereckém kraji, 447 %, Karlovarském kraji 346 %, Jihomoravském kraji 310 %. Pod 198 průměrem zůstaly Jihočeský kraj 198 %, Královéhradecký kraj 188 % a Plzeňský kraj 185 %. Přesto se v Jihočeském kraji chová přes 26 000 ovcí, druhé místo s více než 20 000 ovcí patří Středočeskému kraji a 3 místo asi s 19 000 ovcemi náleží Zlínskému kraji.¹²⁵

Období od roku 1990 můžeme rozdělit na dvě dílčí etapy. V první části, tj. v letech 1990 až 2000, se v ČR stavy hospodářských zvířat výrazně snížily (kromě koní), skot o 2157 tisíc ks, tj. 62 %, prasata o 2881 tisíc ks, tj. 60 %, ovce o 233 tisíc ks, tj. 54 %,

¹²⁴ HORÁK, František: Chováme ovce, nakladatelství Brázda Praha 2012, s. 12.

¹²⁵ Tamtéž.

kozy o 19 tisíc ks, tj. 46 %, drůbež o 7143 tisíc ks, tj. 22 %. „Koně naopak zaznamenali nárůst o 3 tisíce ks, tj. 11 %.“¹²⁶

V roce 1990 se v České republice objevil netradiční způsob chovu ovcí, takzvaný nestájový (nebo-li novozélandský). Jedná se o celoroční oplůtkový pastevní systém chovu ovcí bez trvalých staveb s využitím jarního bahnění. Hlavní předností tohoto systému je minimalizace nákladů. Nevýhodou je, že tento systém se nehodí do všech oblastí a nevyhovuje ani všem plemenům ovcí, protože sladit potřeby chovaných zvířat s podmínkami prostředí v některých klimatických oblastí České republiky je velmi obtížné. Jedním z řešení, jak omezit vliv nepříznivých klimatických podmínek na zvířata je výstavba přístřešků.¹²⁷

V dalších letech 2000 až 2010, došlo k dalšímu snížení početních stavů: skot o 14 %, prasata o 48 %, kozy o 31 % a drůbež o 19 %. Naopak se početně zvýšily stavy koní o 25 % a především u ovcí o 235 %.

„Současná situace chovu ovcí v ČR je charakterizována především transformací genetické základny populace ovcí.“¹²⁸ Vlnářská plemena, která v roce 1990 představovala 62,9 % z celkových stavů ovcí, nejsou již od roku 1996 evidována. Masná plemena a plemena s kombinovanou užitkovostí, která byla v roce 1990 zastoupena 37,1 % se zvýšila v roce 2012 na 90 %. Zbytek představovala dojná a plodná plemena. Spotřeba jehněčího a ovčího masa na jednoho obyvatele České republiky se za rok pohybuje v současnosti pouze na 0,25 kg¹²⁹.

¹²⁶ HORÁK, František: Chováme ovce, nakladatelství Brázda Praha 2012, s. 13.

¹²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ: Metodické listy, Technika a technologie chovu ovcí, Výzkumný ústav živočišné výroby Praha 2007, s. 1.

¹²⁸ STUPKA, Roman: Chov zvířat, nakladatelství Powerprint Praha 2013, s. 187.

¹²⁹ Tamtéž, s. 188.

4. Etologie ovčí

Jak již bylo řečeno, ovce je jedním z nejstarších domácích zvířat. Je jisté, že si pračlověk při přechodu z rostlinné stravy na stravu živočišného původu vytvářel zásoby ze živých zvířat, včetně ovčí.¹³⁰ Ovce byly chovány nejen pro potřebu vlastní výživy, ale později také k účelům obchodním, výměnným a náboženským. I přesto, že se domácí plemena ovčí značně vzdálila od svých divokých předků, jsou jim v některých fylogenetických znacích a projevech velmi blízká. Jak u divokých předků, tak i u volně žijících ovčí jsou životní projevy podmíněny vnějšími i vnitřními stimuly, které souvisejí s životním prostorem, který je zpravidla teritoriálního charakteru.

Ovce se jako druh vyznačují průměrným vývinem psychických schopností. Doložit to je možno například rozlišovací a orientační paměti, vlastní obranou a obranou mladých jehňat před predátory. Například stádo, které se náhodně ocitne na cizí pastvině a po zkušenosti, že bylo odháněno, se do ní nepustí hlouběji a vrací se vždy tam, kde jak předpokládá, se může klidně pást. Skutečnost, že si ovce dokáže vybrat tu nejlepší pastvu, to nejkvalitnější z předložených surovin a teprve potom se vrátit k horšímu, popřípadě k nekvalitnějším ze zbylých krmiv, je ukázkou účelového spojování představ dobré paměti. V tomto případě je beran učenlivější než ovce.

„Ovce přizpůsobují své životní projevy způsobu chovu a zacházení ze strany chovatelů“¹³¹. Dokážou se přizpůsobit i způsobu výstavby budov, oplocení, hospodářských budov, vysázení sadů a jiných objektů, se kterými přichází do styku. Ovce, které zažily a byly navyklé na více rozdílných životních podmínek, se na novém místě rychleji adaptují, snadněji nachází kvalitnější pastvu a mají vyšší příjem krmiva a vyšší hmotnost.

Do značné míry se dokážou přizpůsobit ostatním domácím zvířatům. Rády následují krávy, koně, psy, sdružují se s kozami, prasaty, krůtami a dokonce se společně pasou. Menší skupiny ovčí, které žijí po delším společném chovu, dávají přednost jiným ovčím a teprve poté ostatním druhům hospodářských zvířat. Čím větší skupina ovčí, tím více dávají přednost zvířatům vlastního druhu. Adaptace na jiné druhy vyžaduje určité období, než si na sebe společně zvyknou. Na dostatečnou adaptaci by mělo stačit 14 dní.

¹³⁰ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 160.

¹³¹ Tamtéž, s. 161.

Samostatně chované jehně si zvykne na přítomnost člověka, následuje ho a běhá za ním jako pes na přivolání.¹³²

Ovce chované ve stádě vyjadřují své životní projevy v souladu s životními projevy celého stáda. Ve stádě zapomínají na své individuální projevy, nebezpečí a ochranu. Výjimku představují stáda ovcí po odstavu jehňat, stáda tvořená z různých kategorií ovcí, nebo nově vytvořená stáda. U ovcí se stádový pud upevňuje a projevuje během určité doby společného chovu.

Motorické vybavení ovcí je rozdílné, závislé na plemenné, typové a individuální variabilitě, zdravotním, výživném stavu a stáří. Méně motoricky vybavená jsou žírná plemena. K více vybaveným plemenům patří plemena dojná, s kombinovanou užitkovostí a plemena méně zušlechtěná než lépe zušlechtěná. Dobře živená, zdravá a mladší zvířata jsou motoricky vybavena lépe, než přestárlá, špatně nebo nadměrně živená, popřípadě zvířata nemocná.

Ovce vykazují dost velké adaptační schopnosti na zátěžové stresy. Stupeň adaptace je závislý na přírodních a chovatelských podmínkách a na adaptabilitě jednotlivých skupin. Stresové vlivy jsou u ovcí různé, např. vliv výživného a zdravotního stavu, stáří, povětrnosti, podmínek krmení a ustájení. Můžeme sem zařadit i přítomnost neznámých osob a blízkost dravých zvířat.

Vnímavost ke stresům ovlivňuje i plemenná příslušnost. Hůře vnímají stresové situace romanovské ovce.¹³³ Schopnost čelit chladovému, teplému a hladovému stresu je větší u lehčích plemen, plemen s kombinovanou užitkovostí, zušlechtěných plemen a u dospělých ovcí. Ovce vyrůstající s matkou jsou více bázlivé než uměle odchovaní jedinci.

Obranný projev ovcí: Je především únikový, říká se mu také větřící pozice. Další pozici, kterou ovce dokáží zaujmout, je aktivní (též bojová pozice). Útěk některých ovcí nebo skupin ovcí je signálem blížícího se nebezpečí. Odvážnější ovce oznamují nebezpečí frkáním a dupáním předních končetin¹³⁴.

¹³² HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 161.

¹³³ Tamtéž, s. 162.

¹³⁴ Tamtéž, s. 163.

Sociální chování: Ovce žijí v malých stádech. To jim umožňuje ochranu před predátory, lepší podmínky a šance na přežití. V zemích s mírným podnebím, kde jsou ovce chovány celoročně na pastvě bez ohrazení, teritoria (např. Anglie) ve velkých stádech (i několik tisíc jedinců) je možné pozorovat, že ovce v rámci stáda vytvářejí malé klanové podskupiny, které žijí mírně oddělené od jiných skupinek na určitém teritoriu. Každá skupina si obsadí svoji část svahu, na které se pase i další generace jejich potomků, kteří neopouštějí dané teritorium za žádných okolností. Tento způsob chování využívají farmáři při pasení, přičemž několik farmářů může chovat desítky tisíc ovcí na hřebenech kopců několik roků bez ustájení a dojení, pouze s minimálně zvýšenou péčí v období bahnění. Oddělení od stáda představuje pro ovce stresovou situaci. „V těchto případech extrémně vokalizují.“¹³⁵

Extrém ohrožení ze strany predátorů a stádový reflex způsobuje, že vzájemné individuální souboje nejsou tak časté. Ovce při souboji vyjadřuje únikový postoj snížením polohy hlavy, ohnutím a pokrčením krku. Jednotlivé ovce si uvědomují své nadřazené či podřazené postavení k vyzyvateli nebo oponentovi. To naznačuje, že jednotlivě rozeznávají a rozlišují sílu svých společníků ve stádě.¹³⁶

Zrak: U ovcí má důležitou úlohu při rozeznávání jedinců. Jejich oko je určeno především pro detekci pohybu. Jakmile ovce zjistí nějaký pohyb, začne otáčet hlavou, aby pohybující se předmět byla schopna zachytit oběma očima. Ovce mohou dobře vidět i při nízké intenzitě světla. Díky svému zraku dokáží rozlišit jednotlivé druhy trav a jetelovin, pomáhá jim tak v jejich individuálních pastevních preferencích. Narozdíl od lidí, kteří mají trichromatické vidění (čípky u lidí vnímají červenou, zelenou a modrou barvu), ovce mají dichromatické vidění. Dokáží rozeznat pouze žlutou a modrou barvu a nevidí červeně. Např. zelenou travu vidí žlutě a různé odstíny červené se jim jeví jako šedé nebo žluté odstíny v závislosti na intenzitě. Lidskou bytost vidí rozmazaně. Behaviorální pozorování divoké americké bighornské ovce odhalily skutečnost, že tyto ovce jsou schopny vidět na vzdálenost až 1 kilometr¹³⁷.

Čich: Při velkém množství provedených studií bylo zjištěno, že velikost ovčího čichového epitelu a mozek je podobný většině savců, jako jsou hlodavci, kočky a psi.

¹³⁵ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 163.

¹³⁶ JEBAVÝ, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012, s. 223.

¹³⁷ KENDRICK, Keith: Psychology of sheep. Dostupné z <http://people.psych.cornell.edu/~jec7/pcd%20pubs/Kendricsheep08.pdf>. [cit. 21. 1. 2015].

Ovce při pasení využívají čich. Předpokládá se, že právě čich jako velmi silně vyvinutý smysl hraje významnou roli při rozeznávání příslušníků ve stádě, ale hlavně při rozeznávání cizích zvířat. Berani jsou schopni podle čichu rozlišit, která ovce je v říji a která není. Podobně ovce jsou v období říje k beranům přitahovány čichem¹³⁸.

Ovce jsou výrazným způsobem sociálním druhem a jsou citlivé na psychický stres, který je vyvolán osamocněním. Při výzkumu na 2 až 3 týdenních jehňatech oddělených od matky intenzita úzkostných hlasových projevů byla daleko větší, když byla jehňata samostatně, než když byla ustájena se svým dvojčetem. Podobný, ale slabší účinek měla přítomnost neznámého jedince. Uvedený efekt se projevil jen tehdy, když byla mezi jehňaty tyčková zábrana. V případě, když byla mezi jehňata umístěna matná zábrana, neměl sourozenecký vztah na hlasové projevy vliv. Plný tělesný kontakt, který ovlivňuje chování zvířat závisí na zrakových a zřejmě i čichových podnětech.

Sluch: Ovce dokáží rozlišovat jednotlivé hlasy. Jejich frekvenční rozsah sahá i do oblasti ultrazvukové 42 kHz, která je o něco vyšší, než u lidí (20 kHz), a pouze nepatrně nižší než u psů (50 kHz). Jsou tedy výrazně citlivé na hluk¹³⁹.

V každé skupině existuje několik jedinců, kteří méně dbají na dodržování mezi skupinami navzájem a stejně tak jim nezáleží na udržování bližšího kontaktu se společníky ze své vlastní skupiny. Tyto nejméně závislé ovce určují i pohyb celého stáda okolo pahorku, který mají obsazen. Během zimních měsíců se ovce více shlukují u sebe, aby lépe udržely teplo. Podobně se shlukují kozy, ale v teplém počasí, aby tak minimalizovaly povrch těla, který je vystaven přímému slunečnímu záření a lépe si tak udržely přirozenou tělesnou teplotu.¹⁴⁰ Např. u horských plemen ovcí je vzdálenost větší než u ovcí žijících na rovinách. Stejně tak se vzájemné vzdálenosti zmenšují se zvyšující se kvalitou porostu. Např. na Skotské pahorkatině si „rodinná skupina“ zabere část pahorku a udržuje odstup od jiné skupiny.

Ochrana před predátory: Divoké ovce mají silné antipredátorské chování, jsou velmi opatrné. Mají tendenci se rychle shlukovat do stáda a také výrazně vyvinuté únikové

¹³⁸ KENDRICK, Keith: Psychology of sheep. Dostupné z:

<<http://people.psych.cornell.edu/~jec7/pcd%20pubs/Kendricsheep08.pdf>>. [cit. 21. 1. 2015].

¹³⁹ SCOTT, J.P., Michael R. FRISINA, Sardar Naseer A. TAREEN a T.J. ROBINSON: Social behaviour of domestic goats and sheep: A comparative study. *Animal Behaviour* [online]. 1958, vol. 6, 3-4, s. 423-437 [cit. 21. 1. 2015]. DOI: 10.1016/b978-0-408-10633-7.50053-8. Dostupné z:

<http://www.krepublishers.com/02-Journals/JHE/JHE-29-0-000-10-Web/JHE-29-2-000-10-Abst-PDF/JHE-29-2-093-10-2001-Pakhreja-S/JHE-29-2-093-10-2001-Pakhreja-S-Tt.pdf>.

¹⁴⁰ JEBAVÝ, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012, s. 224.

reakce. Ovce matka je schopna se postavit i menším masožravcům a ochránit svá mláďata.

Ovce velmi dobře rozeznají cizí osoby od pastýřů, pastevecké psy od psů cizích. Reagují rozdílnou únikovou oblastí, vzdáleností, na kterou k sobě pustí osoby anebo zvířata, která by je mohla ohrozit. Lehčí plemena ovcí mají vyvinuté silněji antipredátorské chování než těžší plemena ovcí. „Alarmující pozice ovce, která zaregistrovala nebezpečí, tvoří vzpřímená hlava s nataženým krkem a rychlý pohyb krátkými rychlými kroky.“¹⁴¹

Svémi životními projevy jsou ovce skupinová, stádová a individuálně založená zvířata. Především u starších zvířat je adaptace na nový způsob chovu obtížná. Například při hodnocení adaptace zvířat při přechodu od individuálního ke skupinovému chovu bylo zjištěno, že na stádový způsob si nezvyklo 18 % ovcí. Po vypuštění na pastvu se stádo rozuteklo a nebylo je možné udržet pohromadě ani pomocí vycvičených psů. U některých těchto ovcí se stádový pud nevyvinul až do vyřazení z chovu. U beranů je stádový pud vyvinut lépe než u ovcí. Snazší je přechod ze stádového ke skupinovému chovu.

Rozdíl se vyskytuje i při porovnání pastevního chovu se stájovým. Rozdíl mezi denní aktivitou a frekvencí odpočinku je nevýrazná. Ovce na pastvě jsou aktivní hodinu po úsvitu. Maxima dosahují k poledni a poté k večeru, prudký pokles nastává po setmění. Ve stáji se vrchol aktivity shoduje s dobou krmení. Nejnižší aktivita a nejdelší fáze odpočinku se vyskytuje mimo kontakt s lidmi¹⁴².

Ošetřovatelé působí na ovce také jako výrazný činitel. Podle způsobu zacházení na ně působí buď uklidňujícím dojmem, nebo stresově. Vazba na konkrétní osobu začíná u ovcí již v raném věku.¹⁴³ Vztah ke známému ošetřovateli je jen dočasný a po delším čase odloučení mizí.

Keith Kendrick, profesor na univerzitě v Cambridge zabývající se chováním zvířat, především ovcí, na základě svých pokusů tvrdí, že ovce nejsou tak hloupá zvířata, jak si mnoho lidí myslí. Ovce jsou ohromně inteligentní, co se týče poznávání jednotlivých tváří, což je jednoznačným důkazem jejich inteligence. Při svém pokusu se pokusil

¹⁴¹ JEBAVÝ, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012, s. 226.

¹⁴² HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 162.

¹⁴³ Tamtéž, s. 163.

naučit ovce rozeznat 25 různých obličejů ovcí. Používal k tomu elektrody k měření mozkové aktivity, aby tak dokázal, že jsou ovce schopny si zapamatovat 50 tváří během dvou let. Na základě toho sdělil veřejnosti, že ovce mají průměrnou inteligenci. Z toho vyplývá, že hodiny zdánlivě tupého spásání trávy nemusí být vůbec bezmyšlenkovité. Kendrick se domnívá, že si ovce vysloužily svoji přezdívku hloupých a tupých zvířat díky životě ve velkých skupinách a sklonu se lekat téměř všeho. Kendrick tvrdí, že každé zvíře, včetně člověka, nevykazuje známky inteligentního chování, pokud je vystrašeno. Podle výzkumu, který byl zveřejněn ve vědeckém časopise Nature, Kendrick a jeho spolupracovníci ukázali, že ovce stejně tak jako lidé, mají v mozku speciální systém, který jim umožňuje rozlišovat mezi mnoha různými tvářemi, které jsou si velice podobné. Nejdůležitějším objevem této studie je, že ovce, jak je patrné z jejich chování, tak i dle pozorování způsobu organizace jejich mozku, si jsou schopné zapamatovat velký počet jednotlivých tváří po dlouhou dobu¹⁴⁴. Kendrick si také pokládá otázku, zda ovce dokáží přemýšlet o tvářích jednotlivců i v době jejich nepřítomnosti. Ví, že tato otázka je opravdu složitá, ale na druhou stranu si uvědomuje, že dokáží trpět i v nepřítomnosti lidského jedince, na kterého jsou zvyklá. V této situaci jsou si schopna promítat v mozku jakési mentální obrazy, a proto by mohly mít vědomí. Zdá se, že ovce mají uvnitř mozku podobné specializované systémy na rozeznávání tváří tak, jako my¹⁴⁵.

Speciální etologie ovcí (životní projevy dospělých ovcí):

Odpočinek: Doba odpočinku a spánku spadá do noční doby. Výjimku představují teplé oblasti, kde se ovce pasou za nočního chladu. Dospělá ovce tráví ve stáji téměř polovinu dne v leže. Po obahnění leží bahnice méně než obvykle.

Poloha při ležení: Ovce leží s nohama staženými pod sebe. Při lehání vystrčí dopředu levou či pravou nohu podle toho, na kterou stranu si lehají. Při vstávání dělají totéž.

Volba místa pro ležení: Ovce reagují na ustájení podle stupně jeho vhodnosti, přizpůsobivosti, odolnosti a zdravotním stavem. V dusném prostředí se zdržují poblíž

¹⁴⁴ REANEY, Patricia: Sheep not as stupid as we think. Dostupné z <http://www.news24.com/xArchive/Archive/Sheep-not-as-stupid-as-we-think-20011108> [cit. 26. 1. 2015].

¹⁴⁵ KENDRICK, Keith: Sheep senses. Dostupné z <http://people.psych.cornell.edu/~jec7/pcd%20pubs/Kendricsheep08.pdf> [cit. 26. 1. 2015].

vrat či oken. Při ustájení ovcí s jehňaty leží jehně u matky s hlavou natočenou k matce nebo položenou na jejím boku.¹⁴⁶

Spánek: Ovce mají krátké období hlubokého spánku, delší je u mladších zvířat.

Denní rozdělení doby ležení: Denní režim stání a ležení určuje především doba krmení. Po večerním krmení si ovce lehnou, okolo půlnoci část stáda vstane a jde se nažrat. V ranních hodinách všechna zvířata leží. Při krmení se postaví 70 až 80 % zvířat a čekají na krmení, i když je ve žlabu dostatečné množství sena. Na denní režim ovcí má největší podíl lidský faktor.

Vliv způsobu ustájení a podestýlky na dobu ležení: V Norsku byla sledována doba ležení jehňat před a po ostříhání v izolované a neizolované stáji. Před stříháním ležela jehňata delší dobu v izolované stáji (917, 2 oproti 862, 1 minut za den). Z toho 90 % zvířat leželo s nohama složenýma pod trupem bez ohledu na stáj. „V den po ostříhání se doba ležení zkrátila o 39 % a na původní úroveň se dostala po 25 dnech“¹⁴⁷. Boe z toho vyvodil, že hlavní tepelnou strategií ovcí, které jsou vystaveny nízkým teplotám a to především po ostříhání, je snížení periody ležení. V této studii byla také testována preference povrchu stáje při ležení zvířat. Před ostříháním jehňata nerozlišovala mezi podlahou z plechové mřížoviny a podlahou z dřevěných latěk. Naopak po ostříhání preferovala podlahu ze dřeva¹⁴⁸.

Pohyb: Chodivost ovcí je závislá na typu, kategorii, plemenné příslušnosti, živé hmotnosti, individuální zvláštnosti, pohlaví, věku a kvalitě spásaného porostu. Dobře chodivé jsou ovce menšího tělesného vzrůstu a ovce, které jsou přiměřeně nasycené. Chodivější bývají i ovce, které si v mládí navykly překonávat větší vzdálenosti. Na kvalitních porostech ovce překonají větší vzdálenosti, než na chudších porostech. Největší vzdálenost překonají na pastvě, kde nejsou kontrolovány pastýřem. Chodivost je také ovlivněna chladným, vlhkým nebo deštivým počasím bez svitu slunce, při výskytu komárů a much, apod.

¹⁴⁶ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 164.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 165.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 166.

Pití: Ovce ke svému životu potřebují vodu každý den, i když jsou lépe přizpůsobeny k vyrovnání se s obdobím bez vody, než ostatní hospodářská zvířata¹⁴⁹. Pijí raději tekoucí vodu, než vodu stojatou. V době jarní pastvy pijí méně, pouze jednou, při letních vysokých teplotách je potřeba ovce napájet až 3 krát. Při pití ovce mírně ponoří ústa do vody, stisknou po stranách pysky a tekutinu, která je nasáta ústní štěrbinou ihned polykají.¹⁵⁰

Potravní chování ovcí: Ovce patří mezi přežvýkavce a fyziologie přijímání potravy a zpracování jsou podobné jako u skotu. Tráví přibližně třetinu denního času přežvykáním. Pastva jim zabere průměrně 8 hodin denně. Na rozdíl od koz patří ovce mezi klasické „spásače“ porostů. Nemají zálibu v požívání listů a dřevin, hlavní složkou jejich potravy jsou travnaté porosty. V případě, že ovcím nabídneme trávu a jetelový porost, jednoznačně dají ráno přednost jetelině, ke konci dne již vyhledávají travnatý porost. Ovce podobně, jako jiní přežvýkavci, se nepasou v nočních hodinách.¹⁵¹ Existují dvě teorie, proč k večeru dávají ovce přednost travnatému porostu.

Předpokládá se, že tato skutečnost je vrozenou ochranou a krycí reakcí vůči volně žijícím predátorům. Proto k večeru vyhledávají travnatý porost, který se na rozdíl od jeteliny podstatně pomaleji tráví. Kdyby ovce jetelinu požíraly před setměním, strávily by ji rychle a zřejmě by se potřebovaly pást i v noci.

Podle druhé teorie ovce požírají trávu, protože jsou schopny trávit porosty i s hrubší vlákninou. Travnaté porosty mají vyšší podíl hrubé vlákniny než pro ně lehčeji stravitelná jetelina. V případě požívání jeteliny jako monokultury by se v bachoru po určité době snížil počet mikroorganismů a proteoenzymů štěpících vlákninu. Na druhé straně v případě výpadku nebo úbytku jetelového krmiva by ovce nebyly schopné strávit efektivně travnatý porost. To znamená, že udržováním určitého podílu travnatého porostu v krmné dávce si ovce udržují schopnost se lehčeji vyrovnat se změnami v krmivu.

¹⁴⁹ DWYER, K: The behaviour of sheep and goats. Dostupné z <://books.google.cz/books?id=FuJKSEgccUEC&pg=PA161&lpg=PA161&dq=ethology+of+sheep&source=bl&ots=qBnMHhykgt&sig=ijkLRR2ILONuizh_OepxVjqUMXM&hl=cs&sa=X&ei=cwTbVK_rFuLcywO80YCoCw&ved=0CCcQ6AEwAQ#v=onepage&q=ethology%20of%20sheep&f=false> [cit. 26. 1. 2015].

¹⁵⁰ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 170.

¹⁵¹ JEBAVÝ, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012, s. 222.

Dojení: Výrazné reakce byly zaznamenány u ovcí při strojním a ručním dojení. Reakce na dojení jsou výraznější při strojním dojení, týká se to především návyku na tento typ. Jedná se především o období jednoho až dvou týdnů, kdy zvířata reagují na nahánění do neznámého prostředí. Po návyku mají tendenci dodržovat přesně stanovené pořadí při vstupu do dojírny.

Komfortní chování: Ovce si často škrábou krk, hlavu a boky o drsné předměty. Části těla, na které si dosáhnou si okusují zuby nebo ošetřují pysky. Přední části, na které si nedosáhnou, škrábou o pevné předměty, nebo zadními nohama. Vzájemná péče o povrch těla se u nich nevyskytuje.

Vylučování výkalů a močení: Ovce se denně vymočí 10 krát až 15 krát, kálí 6 krát až 8 krát za den. Tvorba moči je nejvyšší po 4 až 6 hodinách po nakrmení. Při kálení mírně rozkročí zadní nohy a mírně zdvihne kořen ocasu. Berani močí v nezměněné poloze. Po vymočení následuje kálení.¹⁵²

Bojové projevy: U dospělých jedinců dochází k potyčkám především mezi berany přibližně stejného věku. Konflikt nastává mezi berany, kteří se navzájem nepoznali. Ve velkých stádech není možné, aby se všechna zvířata navzájem poznala, a proto se v nich nemůže ustálit sociální struktura. To znamená, že konflikty se v soubojích nevyřeší a stále se budou objevovat nové. Podle míry agrese se bojující berani vzdálí od sebe na 20 metrů, otočí se hlavami k sobě a zaútočí. Srážka je zesílena výskokem obou beranů v poslední fázi běhu. Útoky trvají tak dlouho, dokud se jedno ze zvířat neotočí, což znamená porážku.

Hra: Ve věku několika dní si mezi sebou hrají malá jehňata. Jejich hry se dají rozdělit na honící, bojové a sexuální. Beranci jsou při hrách aktivnější než jehničky. Dospělé ovce si s vlastními jehňaty nehrají.

Význam sociálního pořadí a jeho změny: když je ve stádě více beranů a v říji je současně několik bahnic, se všemi se páří nejsilnější beran. Slabší berani mají tendenci říjné bahnice vyhledávat, ale silnější beran je v rozhodující chvíli odežene. Bahnice v říji berana následují, přičemž dominantní starší bahnice odhání mladší bahnice od berana.¹⁵³

¹⁵² JEBAVÝ, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012, s. 171.

¹⁵³ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 175.

Pohlavní dospívání, říje a připouštění: Pohlavní chování je jednoduché s relativně málo se vyskytujícími rituálními chováními. Tak jako i u jiných hospodářských zvířat je i u ovce pohlavní chování řízeno farmářem. Ovce jsou polyestrická zvířata s opakovaným estrem v jarním období. Libida obou pohlaví jsou v období mimo páření obvykle malá.

Jehničky dosahují první říji ve věku 8 měsíců a jejich pohlavní cyklus trvá v průměru 17 dní. Berani dospívají také v 8 měsících. Sexuální aktivita a nástup říje u bahnic má sezónní charakter, projevuje se v určitých obdobích. Nástup říje souvisí s délkou dne, je také ovlivňována vlhkostí vzduchu, teplotou a výživou. Přirozená říje je vyvolána zkracováním světelného dne. Nejvyšší je na podzim a nejnižší na jaře a v létě, trvá průměrně 18 až 24 hodin.

Kontakt s beranem: Co se týče chování k beranovi, doporučuje se drbání berana pod krkem. Naopak hlazení po hlavě, které je zcela běžné u nezkušených chovatelů, berou jako výzvu k boji, nebo alespoň ke zkoušení vlastní síly. Už od jehněte se drbání na hlavě musíme vyhnout, již v tomto věku se totiž jehně snaží trkat a tímto způsobem dochází v pozdějším věku k otočení sil, kde navrch bude mít beran. U beranů se projevuje také typické chování a tím je rozběhnutí na svého chovatele a většinou následné trknutí. Při tomto chování je nutné stanovit hranici, kdo je „tady pánem“, a berana je nutné lehce plácnout. Nedoporučuje se plácnutí po hlavě, to je pro něj výzva k boji. Doporučuje se plácnutí po boku, což je pro berana potupa¹⁵⁴. Člověk by se k beranu neměl otáčet zády, protože nikdy neví, co berana může v danou chvíli napadnout¹⁵⁵.

Sexuální chování beranů: Sexuální aktivita beranů je také ovlivněna ročním obdobím. Páření je možné rozdělit do třech fází:

Při vyhledávání říjících se ovce se beran orientuje především čichem, očichává jejich genitální oblast. Beran dokáže rozeznat, že se ovce po skončení vrcholu říje není ochotná pářit.

Když beran nepoužije čich, naznačí skok a potřebnou informaci získá z reakce ovce. Ovce, které nejsou v říji to dají najevo tak, že poodejdou dopředu a začnou močit a dál

¹⁵⁴ Beran: Dostupné z <<http://www.mof-brod.wz.cz/beran.pdf>>. [cit. 28. 1. 2015].

¹⁵⁵ Psychology of sheep: Dostupné z <http://www.heraldmag.org/2004/04ja_8.htm> [cit. 28. 1. 2015].

se pasou. Beran moč očichá a začne flémovat. Po získání informací z moče už ovci nenásleduje.

Když beran objeví ovci v říji, následuje zkouška, zda je ovce ochotna k páření. Postaví se vedle ovce, přiblíží se k její hlavě, vydává při tom hrtanové zvuky a třese vyplazeným jazykem¹⁵⁶.

Průběh říje u ovci: V době říje jsou ovce neklidné a projevuje se u nich agresivita. Postávají se skloněnými hlavami, třesou ocasem, bečí a snaží se v přítomnosti jiných ovci vytvářet harém. Ovce ve vrcholu říje berana vyhledává a následuje. Říjící se ovce se tře hlavou o bok berana. Když se k ní beran přibližuje zezadu, stojí a ohlíží se za ním. U ovce, která se pářila vícekrát, končí vrchol říje rychle. U našich plemen ovci trvá vrchol říje asi 30 hodin. Jak již bylo uvedeno, páření předchází reflex erekce, skoku a objímání. Dalšími reflexy jsou natahování krku, zvedání hlavy, vyhrnování pysků. Páření trvá přibližně 1 až 3 minuty. Když je ve stádě více beranů, páří se jednotlivé ovce vždy se stejným beranem¹⁵⁷.

Mateřské chování bahnic: Gravidita trvá asi 149 dnů (138 až 159 podle plemenné příslušnosti nebo podle individuality jedince). V prvních dvou třetinách nejsou zjištělé projevy, které by nějak souvisely s březostí ovci. V poslední třetině jsou příznaky patrné. Bahnice je neklidná, vyhledává volné místo, polehává, z pochvy jí vytéká hlen a straní se ostatních ovci.¹⁵⁸ Předporodní bolesti trvají jednu až dvě hodiny. Porody probíhají samostatně. U ovci trvá porod jednoho jehněte bez komplikací asi 15 minut, ovce při něm zpravidla leží. V některých případech probíhá porod ve stoje. Matka vstává přibližně do jedné minuty porodu. Ovce konzumují porodní obaly podle plemenné příslušnosti. Matky po porodu olizují mláďata. Při olizování vydává matka zvuky, podle kterých ji jehně pozná.

Fáze olizování potomka trvá přibližně hodinu, umožní to matce podrobně poznat své jehně a rozeznat jej od ostatních. Olizování mokrého jehněte napomáhá snížení tepelných ztrát z jeho těla, hlavně když matka odstraní větší část, asi půl litru tekutiny z jeho srsti či vlny. Jehňata jsou v době porodu dobře fyziologicky vyvinutá a jsou schopna se do 15 minut po porodu postavit, poté obrátí hlavu k matce. Nejsou schopna

¹⁵⁶ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 180.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 181.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 176.

najít vemeno hned. Jehňata jsou dezorientovaná a často hledají vemeno mezi předními nohami matky. Ta se otočí k jehněti zadkem a zdvihne zadní nohu, aby mu při hledání pomohla. Matka má při sání jehněte pasivní roli, dovolí mu se napít. Většina jehňat je schopna v průběhu první hodiny se napít kolostra. V případě, že ji začne sát cizí jehně, odskočí a nenechá ho sát¹⁵⁹.

Jehňata sají pod tlakem, který je vyvolaný přitlačením jazyka na patro a uvolněním za současného tlaku hlavy do vemene matky. Sání upevňuje vztah mezi matkou a jehnětem. Jehňata sají z levé i pravé strany vemene střídáním struků. Dvojčata se drží stejného struku, sají častěji, než jedináčci. Jehňata sají v půlhodinových až dvouhodinových intervalech¹⁶⁰. Při sníženém světle sají jehňata méně často, ale delší dobu. Při elektrickém osvětlení je počet sání dvojnásobný.

Po narození jehňat se rozlišuje období mlezivové, období mléčné a období kombinované výživy.

Období mlezivové výživy: Jehňata po narození váží 3,5 až 5 kg. Porodní hmotnost jehňat z vícečetných vrhů je o 20 až 40 % nižší. Brzy po narození se mláďata staví na nohy a vyhledávají vemeno bahnice. Poprvé sají po narození do 40 minut. Prvním zdrojem výživy je mlezivo matky, které má vysokou výživovou hodnotu, mobilizuje jeho imunitní systém. Mlezivo má tmavě žlutou barvu, je husté, slané a má nahořklou chuť. „Přechod mleziva ve zralé mléko trvá 3 až 5 dní po porodu.“¹⁶¹

Období mléčné výživy: Následuje po období mlezivové výživy. Mateřské mléko tvoří základ krmné dávky nebo je její součástí až do odstavu. „Spotřeba mateřského mléka na 1 kg přírůstku se pohybuje okolo 5 litrů.“¹⁶² Prvních čtrnáct dní po narození je jedinou potravou jehňat mateřské mléko, protože trávicí ústrojí není schopné zpracovat objemná krmiva. Mateřské mléko lze nahradit různými mléčnými náhražkami.

Období kombinované výživy: Kromě mléka je důležité jehňata navkat na objemná a jadrná krmiva. V tomto období dochází k aktivizaci předžaludku a aktivizaci mikroflóry, která nastupuje od 3. týdne po narození. Asi od 8 až 9 týdne po narození je

¹⁵⁹ GRAEME, Martin: Psychology of sheep. Dostupné z <http://www.bestwool.com/ams/documents/archive/Ewe%20Psychology%20Notes.pdf> [cit. 28. 1. 2015].

¹⁶⁰ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 179.

¹⁶¹ ŠTOLC, Ladislav: Základy chovu ovcí, Ústav zemědělské techniky a informací Praha 2, s. 19.

¹⁶² Tamtéž, s. 20.

činnost bachoru již normální, jehňata pravidelně přijímají převážně objemná krmiva a přežvykují.

Rozvoj vztahů mezi matkou a jehnětem začíná tedy olizováním, pokračuje pachovým rozeznáváním přední a zadní části těla mláděte a barevným rozeznáváním specifických částí těla. Vědci zjistili, že když odebrali mláďata ovcím a natřeli jim různé části těla načerno, ovce odmítaly pouze tato nabarvená jehňata. S rostoucím věkem se vzájemné hlasové rozpoznávání mláďat a matek zvyšuje. Matka mláďata volá ke krmení. Když má matka dvojčata, začne je krmit jen v případě, když jsou obě u ní najednou.¹⁶³ S postupem času se frekvence kojení snižuje a matka zabraňuje mláďatům v přístupu k vemeni. K této fázi v současné době tolik nedochází, protože jehňata bývají odstavena mnohem dříve farmářem.

Nejvíce jehňat umírá v prvních dvou dnech života. Po 48 hodinách jsou bahnice schopny poznat svá jehňata čichem.¹⁶⁴ Chování bahnic ovlivňuje počet narozených jehňat. Bahnice, které mají dvojčata vykazují zvýšenou aktivitu při pití, i při příjmu krmiva. Jehňata následují matku neustále, asi 5 dní zůstávají v její blízkosti do 5 až 10 metrů. Do 6 až 8 dní svého života nedokáže jehně poznat svoji matku, pokud se vzdálí na větší vzdálenost. Většina matek jehně v prvních týdnech života neustále sleduje.

Jehně v první fázi života hodně spí. Ve věku dvou týdnů spí 12 až 14 hodin, v 8 až 10 dnech spí jen 10 hodin. Množství spánku klesá s věkem. Období od narození do stáří 14 dní se označuje jako začáteční fáze činnosti předžaludku, kdy zvířata nepřežvykují, přijímají pouze mléčnou potravu. Následuje přechodná fáze, která trvá 30 až 50 dní. Dochází k postupnému přizpůsobování předžaludku na příjem krmiva rostlinného původu, zvyšování činnosti a výkonnosti bachoru spojeného s přežvykováním. Od 9 týdnů začíná normální činnost bachoru. Jehňata už přežvykují pravidelně a přijímají rostlinnou potravu. V sedmi měsících se jehně chová jako dospělý jedinec.

Chování mláďat: Jehňata neustále následují svoji matku při pasení. Od poměrně raného věku sledujeme odlišné formy hravého chování v závislosti na pohlaví. Zatímco samečkové si nejčastěji hrají na vzájemné souboje, samičky se honí a při honění dělají rotační pohyby.

¹⁶³ ŠTOLC, Ladislav: Základy chovu ovcí, Ústav zemědělské techniky a informací Praha 2, s. 225.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 177.

Životní projevy jehňat: Jehně přizpůsobuje své chování matce. Když si lehne, leží i jehně, když matka vstane, vstane i jehně. Jedináčci leží blíž u matky než dvojčata a naopak dvojčata se drží dál od matky než jedináčci. V době osamostatňování sají méně. Jehňata se začnou shlukovat do skupiny a jsou častěji spolu¹⁶⁵. Během prvního týdne věku se jehňata živí mlékem. Ve druhém týdnu si navykají na pevná krmiva. Jehňata přijímají to, co jejich matky. Od třetího týdne do dvou měsíců preferují jadrná krmiva. Od dvou do tří měsíců se příjem živin z mléčných a pevných krmiv vyrovnává a od třetího do čtvrtého měsíce příjem živin z pevných krmiv převyšuje živiny z mléka. Při dostatku pastvy v tomto období přestávají přijímat mléko¹⁶⁶.

4.1 Vlastní zkušenost s chovem ovcí

V ČR je nejrozšířenějším způsobem chov produkční. Slouží buď jako hlavní, nebo vedlejší zdroj příjmu. Při tomto chovu může jít o dva cíle. Prvním cílem je čistokrevná plemenitba pro produkci plemenného materiálu, druhým cílem je využití heterozního efektu, při němž je potomstvo jak zdravější, tak výkonnější než rodiče. Heterozního efektu se docílí křížením plemen s rozdílnými užitkovými vlastnostmi (u mateřského plemene plodnost, mléčnost, dobré mateřské vlastnosti, u otcovských plemen výborný růst, ukazatele výtěžnosti a jateční hodnoty). Na tomto principu u nás pracují spíše tzv. hobby chovy, které uspokojují potřebu zájmových chovatelství. Chov ovcí může být provozován také jako ekologický (patří k němu náležitosti vyhovující zákonu o ekologickém zemědělství 242/2000 Sb.).¹⁶⁷

V současné době záleží na rozhodnutí chovatele, jakým způsobem chce zajistit svoji existenci, jaké techniky a praktiky při chovu ovcí bude používat, či jaký typ chovu ovcí mu vyhovuje. Dále je podle mého názoru nutné, aby každý chovatel, který se rozhodne pro chov ovcí, k nim měl kladný vztah a nechoval se k nim pouze jako ke „strojům“, které mu budou pouze k produkci jehňat, masa, či vlny. Vždyť ovce jsou zvířata, která mají stejně jako člověk city, prožívají emoce.

Moje matka chová ovce a kozu. Patří k členům tzv. hobby chovatelství. Nápad poříditi si ovce a kozu vznikl před čtyřmi lety zcela spontánně. S chovem domácích zvířat máme již letité zkušenosti, prase a kozu jsme chovali již před dvaceti lety. Pozemek za domem

¹⁶⁵ ŠTOLC, Ladislav: Základy chovu ovcí, Ústav zemědělské techniky a informací Praha 2, s. 183.

¹⁶⁶ HROUZ, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012, s. 184.

¹⁶⁷ MÁTLOVÁ, LOUČKA: Pastevní chov ovcí a koz, Agrospoj Praha 2002, s. 6.

byl využíván jako pole, kde se střídaly brambory s řepou. Koza se chovala jen za účelem produkce mléka pro výkrm prasete. Během let se věci změnilly. Z pole byla vytvořena zahrada ve stylu „venkovsky“ okrasné, jsou zde okrasné keře, květiny, zídky z opuky a hlavně travnatá plocha bez chemických postřiků. V té době bylo ve větší míře propagováno malé plemeno quessantského beránka a vzhledem k tomu, že se nemůže chovat pouze jedno zvíře stádového typu, pořídili jsme si holandskou kozu. Před dvaceti lety nikoho nezajímalo, jestli koza zažívá stres z toho, že je sama, nebo ve stádě. Na vesnici velkochovy neexistovaly. Lidé chovali většinou jednu kozu a jedno prase. Mléko od kozy se využívalo pro krmení prasete a kůzlete. Později jsme k beranovi zakoupili kamerunskou kozu. A to z důvodu nižší pořizovací ceny, (oproti ceně quessantské ovečky) a možnosti páření jak s quessantským beranem, tak i s muflonem a snadnější péčí o srst. Naše ovce jsou velice citově vázány. Byla jim vyrobena ohrada, odmítaly se v ní pást, stávaly se neklidnými a pobekávaly. Ohrada zůstala tedy nevyužita, ovce si totiž předtím, než se jim ohrada zhotovila, navykly na pravidelné vypouštění za přítomnosti chovatele. Tento způsob chovu není ukázkový, ovce se tímto velice rozmazlily. Do takové míry by to opravdu nemělo zajít. Ovce je typické stádové zvíře a má se pást v rámci možností s ostatními ovce bez přítomnosti chovatele, nejlépe v nějaké ohradě. Chovatelé v naší obci své ovce vypouští na ohrazenou pastvu a takové problémy jako my s nimi nemají.

Někteří lidé si myslí, že ovce jsou hloupá zvířata, která pouze následují stádo a celý den se pasou a nevykazují žádnou činnost. Tuto domněnku mohu vyvrátit. Ovce jsou opravdu inteligentní zvířata, dokáží rozeznat jednotlivé obličeje. Uvedu příklad: Celý týden nejsem doma z důvodu studia v Olomouci. Přes týden se o ovce stará matka. Když se v týdně vrátím domů a jdu je nakrmit, z jejich výrazu je patrné, že mě už „někdy viděly“, ale nemají ke mně takovou důvěru, protože s nimi nejsem každý den v týdně. Nevytvořila se v nich k mé osobě taková důvěra, jakou mají k matce, kterou vidí každý den. Ve chvíli, když mají pocit, že se na pastvě ocitnou samy, začínají matku vyhledávat hlasitým pobekáváním, vidí v ní jakéhosi vůdce stáda.

Ovce jsou krmeny několikrát denně. Ráno, odpoledne a večer. Jsou zvyklé na seno, posečenou travu. Jako pamlsk mají rády tvrdý chleba. Několikrát za den jsou vyhnány také na pastvu. Na večer jsou zahrnány do chléva, ve kterém jsou rozděleny do dvou kotců. V jednom kotci přebývá koza a ve druhém ovce s beranem. S těmito ovce je podle etického hlediska opravdu dobře zacházeno.

Je samozřejmé, že chovatelé, kteří chovají ovce ve větším množství, jim takovou láskyplnou péči nemohou dát.

5. Etika chovu ovcí

Tuto kapitolu ve své práci považuji za opravdu důležitou. Na obhajobu všech zvířat zde budou uvedeny dokumenty týkající se jejich práv a povinností majitelů. Tyto písemnosti jsou opravdu stěžejní a měl by se jimi řídit každý člověk, který zvíře vlastní. V první řadě bych uvedla zákony, které se týkají ochrany chovu ovcí: Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon) a jeho prováděcí vyhláška č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence¹⁶⁸, evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem, dále pak pět požadavků svobod Johna Webstera, vyhláška ze 14. 4. 2004 O minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat¹⁶⁹, Zákon o veterinární péči č. 166/1999 Sb.¹⁷⁰, Zákon České národní rady č. 246/1992 Sb. (jako republikace v úředním znění pod č. 167/1993 Sb. ve smyslu změn a doplňků provedených zákonem 162/1993 Sb.¹⁷¹) a jeho prováděcí vyhlášky (zejména vyhláška 245/1996 Sb. o manipulaci na jatkách a způsobu zabíjení, který upřednostňuje podmínky pro jednotlivé faktory chovu¹⁷²). Tento zákon se vztahuje na všechna zvířata. Zakazuje týrání a všechny formy jeho propagace, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti člověkem.¹⁷³ S tím souvisí i problémy intenzivního zemědělství a ekologické chovy zvířat z pohledu první až páté svobody.

¹⁶⁸ Zákon č. 154/2000 Sb: O šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat. Dostupné z http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-2000-154-viceoblasti.html [cit. 28. 1. 2015].

¹⁶⁹ Vyhláška o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat. Dostupné z <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/vyhlaska-o-minimalnich-standardech-pro-ochranu-hospodarskych-zvirat-14169.html> [cit. 28. 1. 2015].

¹⁷⁰ Zákon č. 154/2000 Sb: O šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat. Dostupné z http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-2000-154-viceoblasti.html [cit. 28. 1. 2015].

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Komora veterinárních lékařů České republiky. Dostupné z <http://www1.vetkom.cz/content/showPage/vyhlaska-245-1996-sb-k-provedeni-5-odst-3-zakona-ceske-narodni-rady-c-246-1992-sb-na-ochranu-zvirat-proti-tyrani-ve-zneni-zakona-c-162-1993-119> [cit. 28. 1. 2015].

¹⁷³ Kulturní dědictví: chov ovcí v systému trvale udržitelného zemědělství. Dostupné z www.kulturnideditvi.cz/files/chovovoci.pdf [cit. 28. 1. 2015].

5.1 Centrální evidence hospodářských zvířat a jejich označování

S chovem ovcí je dnes spojena řada povinností, které chovatel musí splnit. Jednou z nich je registrace do ústřední evidence. V roce 2004 totiž na základě Nařízení Komise Evropského společenství č. 21/2004 Sb., byla zrušena výjimka, která se týkala chovatelů ovcí. Do roku 2004 chovatel nemusel být zaregistrován do ústřední evidence, pokud nechoval více, než tři ovce nebo kozy, od roku 2005 se situace změnila a do ústřední evidence se musí registrovat každý chovatel.

Na základě nařízení Komise Evropského společenství č. 21/2004 byla zrušena výjimka pro chovatele ovcí a koz, kteří chovají nejvýše 3 ovce nebo kozy a která se týká povinností označování a evidence zvířat. Od 9. 7. 2005 platí zákon č. 154/2000 Sb., (plemenářský zákon) a jeho prováděcí předpisy, které platí pro všechny chovatele bez rozdílu, kolik těchto zvířat daný chovatel chová. Týká se to tedy i chovatelů, kteří chovají pouze jednu ovci, nebo jednu kozu. Pověřenou osobou je Českomoravská společnost chovatelů, a.s. (ČMSCH).¹⁷⁴ „Jako osoba pověřená vede ústřední evidenci, chovateli přidělí pro každé jeho hospodářství registrační číslo platné v rámci celé republiky. Tato registrace se provádí na základě vyhlášky č. 136/2004 Sb., formou vyplnění a předání „Registračního lístku“, který chovatel obdrží buď na adrese ČMSCH, nebo u kteréhokoliv kontaktního pracoviště ČMSCH případně na webové stránce ČMSCH: www.cmsch.cz.“¹⁷⁵

„Dnem 1. 1. 2004 nabyla účinnosti novela plemenářského zákona č. 154/2000 Sb., tato novela byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod číslem 282/2003 Sb. K novele plemenářského zákona byla 19. 3. 2004 vydána vyhláška č. 136/2004 Sb. s účinností od 1. 4. 2004. Tato vyhláška stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidenci, evidenci hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem.“¹⁷⁶

Ovce a kozy se označují dvěma identickými plastovými ušními známkami. Znamka se skládá ze dvou částí spojených trnem. „Každá část obsahuje identifikační číslo zvířete (pětimístné číslo zvířete a trojmístný kodex) a kód příslušného úřadu.“¹⁷⁷ Při poškození ušní známky, nečitelnosti, nebo při ztrátě si chovatel musí objednat duplikát. Na něm je

¹⁷⁴ Centrální evidence hospodářských zvířat a jejich označování. Dostupné z www.schok.cz/clanek/centralni_evidence_hospodarskych_zvirat_oznacovani.cz [cit. 29. 1. 2015].

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Centrální evidence hospodářských zvířat a jejich označování. Dostupné z www.schok.cz/clanek/centralni_evidence_hospodarskych_zvirat_oznacovani.cz [cit. 29. 1. 2015].

¹⁷⁷ Tamtéž.

napsáno, o jaké pořadí duplikátu se jedná (I., II., III., ...). Duplikát si hradí chovatel. Je nutné si pořídit kleště typu M2, s jejíž pomocí se následně mohou plastové ušní známky aplikovat do ucha ovce či kozy. Známky mají různou barvu, ta se odvíjí od pohlaví zvířete.

Zákon č. 154/2000 Sb. O šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon) a jeho prováděcí vyhláška č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence a evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem paragraf 22:

1) Každá ovce nebo koza musí být nejpozději do 6 měsíců od narození, vždy však před tím, než opustí hospodářství, kde se narodila, označena v souladu s přímo použitelným předpisem Evropské unie o stanovení systému a evidence ovcí a koz²⁸⁾ dvěma identifikačními prostředky.

2) Zvířata, která jsou určena pro obchodování v rámci Evropské unie, musí být v souladu s přímo použitelným předpisem Evropské unie o stanovení systému a evidence ovcí a koz²⁸⁾ označena elektronickým identifikátorem ve formě bachorového bolusového odpovídáče nebo elektronické ušní známky v kombinaci s plastovou ušní známkou nebo značkou na spěnce.

3) Zvířata, která nejsou určena pro obchodování v rámci Evropské unie, musí být v souladu s přímo použitelným předpisem Evropské unie o stanovení systému a evidence ovcí a koz²⁹⁾ označena a) plastovou ušní známkou v kombinaci s druhou plastovou ušní známkou nebo značkou na spěnce nebo elektronickým identifikátorem ve formě elektronické značky na spěnce nebo b) identifikačními prostředky podle odstavce 2.

4) Jehňata nebo kůzlata určená k porážce do 12 měsíců stáří, která nejsou určena k přemístění do jiného členského státu, ani pro vývoz do třetích zemí, mohou být v souladu s přímo použitelným předpisem Evropské unie o stanovení systému a evidence ovcí a koz³⁰⁾ označena odchylně od odstavce 1 minimálně jednou plastovou ušní známkou, která byla k tomuto způsobu označování pověřenou osobou poskytnuta.

5) Ovce a kozy bez ušních boltců nebo s velmi krátkými ušními boltci, které nejsou určené pro obchodování v rámci Evropské unie, se označují na spodní srstí neobrostlé části ocasu tetováním, které obsahuje identifikační číslo zvířete bez alfabetského označení země původu „CZ“ a bez posledního trojčíslí.

6) Ovce a kozy, které nelze označit ušní známkou z důvodu poškození, zánětu, či deformace ušních boltců a které nejsou určeny pro obchodování v rámci Evropské unie, se označí náhradním způsobem tak, aby nedošlo k jejich záměně s jinými zvířaty. Tento způsob označení je neprodleně zaznamenán do stájového registru.

7) Plastové ušní známky se zavěšují do jedné třetiny od kořene ušního boltce mezi kožní řasy a boltce.¹⁷⁸

28) Čl. 4 odst. 1 a 2 nařízení rady (ES) č. 21/2004.

29) Čl. 9 odst. 3 a bod 3. písmeno b) a bod 4. Písmeno b) podbod iii) části A přílohy nařízení Rady (ES) č. 21/2004.

30) Čl. 4 odst. 3 nařízení Rady (ES) č. 21/2004.

Jak již z výše uvedeného vyplývá, před rokem 2004 chovatelé ovcí v podstatě neměli tušení, že něco, jako centrální evidence hospodářských zvířat a jejich označování, vůbec existuje. Chovatelé v minulosti nic takového nepotřebovali a ani neřešili. Věděli, kolik kusů dobytka mají a to jim v podstatě stačilo. Nasnadě je otázka: Je tato evidence nutná i v dnešní době? Dnes každé zvíře musí podléhat evidenci. Měla by mít Českomoravská společnost chovatelů přehled o každém zvířeti? Podle mého názoru záleží na samotném rozhodnutí chovatele, kolik kusů zvířat vlastní a ostatním lidem po tom nemusí nic být.

Když opominu skutečnost, že dnes se vše točí okolo financí (ušní plastové známky si musí chovatel opatřit ze svých prostředků), tak zde vyvstává mnohem závažnější problém, a to etický. Ke každé ušní plastové známce, která chovateli přijde po zažádání poštou (na ní je uvedeno identifikační číslo zvířete a kód příslušného úřadu, každá

¹⁷⁸ Zákon č. 359/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., Na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z <eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni_predpisy/mze/tematicky_prehled/Legislativa_MZE_uplna_zneni_zakon_2000_154_viceoblasti.html> [cit. 29. 1. 2015].

známka je také jinak barevná, podle pohlaví), je povinností každého chovatele, aby si k těmto známkám opatřil příslušné kleště typu MK 2. S pomocí těchto kleští se ucho ovci či koze procvakne a následně je opatřeno příslušnou známkou. Je to vůbec etické? Tento úkon netrvá sice příliš dlouho, ale je celkem bolestivý, dal by se přirovnat k dnešnímu nastřelování náušnic především u děvčat. Možná, že srovnání lidské bytosti a ovce je směšné, ale dívky se na rozdíl od ovce můžeme popřípadě zeptat, zda si nastřelení (propíchnutí) ucha přeje. Matky děvčata mohou ujišťovat, že to nebolí, vždyť náušnice jim budou slušet, navíc je to úkon, který už nemusí nikdy více podstoupit, nebo dítě můžeme po výkonu u lékaře uplatit drobným dárkem jako odškodné za bolest. Stejně tak žena, která si nechá ucho nastřelit v pozdějším věku si o tom rozhoduje dobrovolně sama. To s ovci ovšem provést nelze. Ovce se nikdo nezeptá, zda známku chce, či nechce a člověk v podstatě rozhoduje za ni. Má na to vůbec právo? Spousta lidí by mohla namítnout, že ovce je přece jen zvíře, navíc neumí mluvit. To je sice pravda, ale je to živá bytost, která dokáže stejně jako člověk prožívat emoce a bolest. V případě bolesti nám sice nemůže stejně tak jako třeba dítě říci, co jí je, ale zkušený chovatel pozná, že není v pořádku a zavolá veterinárního lékaře.

Filozof, žijící na přelomu 16. a 17. století, René Descartes tvrdil, že zvířata jsou pouhé stroje, která nedokáží cítit žádnou bolest. Tuto větu může prohlásit pouze člověk, který zvířata nenávidí, nebo je z žádného důvodu nevyhledává. Tím jsem ale odbočila od tématu.

Zavedení evidence pomocí známek není šťastným řešením. Zákon, který vzešel v platnost dne 9. 7. 2005 navrhuje, aby každý chovatel, který vlastní pouze jednu ovci nebo kozu, musí podléhat centrální evidenci hospodářských zvířat, neměl vejít v platnost. Chovatel, který vlastní pouze několik kusů, je od sebe bezpochyby dokáže rozeznat, tudíž zvířata by nemusela mít v uchu známku a tím by byla zbavena zbytečné bolesti, kterou musí podstupovat nyní. Tento způsob evidence je navíc nepříjemný pro obě strany, jak pro chovatele, tak pro ovci. Zvíře vycítí, že se něco děje, stává se neklidným.

Navrhuji tedy řešení. V případě drobných chovatelů ovcí stačí pouze nahlášení počtu kusů ovcí či koz Českomoravské společnosti zvířat, a.s., pod kterou evidence spadá. Znamka v tomto případě není potřeba. Problém může ale nastat u chovatelů s větším počtem zvířat. Ti od sebe jednotlivá zvířata rozeznat jednoduše nemohou. Možným

řešením je nahlášení počtu kusů zvířat Českomoravské společnosti, a.s., pod kterou evidence spadá s tím, že po přidělení čísla, které každé zvíře dostane, je číslo aplikováno pomocí barevného spreje na rouno. Barevné spreje jsou sice smývatelné z důvodu nepoškození rouna a z tohoto důvodu se musí obnovovat, ale je to rozhodně etičtější způsob než nastřelování uší, nebo tetování jednotlivých ovcí.

5.2 Průběžná registrace všech živých zvířat v držení chovatele - Stájový registr

Pro každou stáj a pro každý druh zvířat je povinen chovatel ovcí nebo koz vést Stájový registr písemně na formulářích, které mu poskytne ČMSCH. Stájové registry můžeme vést taktéž formou počítačové databáze, schválené ČMSCH. Chovatel má také možnost používat bezplatně software pro vedení Stájového registru, který je umístěn na webových stránkách ČMSCH. Do tohoto registru je nutné zaznamenat narození či přísun každého nového zvířete, stejně tak každý úbytek zvířat, který může být způsoben odsunem, úhynem, zcizením, domácí porážkou nebo jinými okolnostmi. U každé změny se zapíše i datum, kdy ke změně došlo a registrační číslo hospodářství, kam bylo zvíře odsunuto, nebo číslo provozovny jatek, obchodníka, shromažďovacího podniku nebo asanačního podniku.¹⁷⁹

Pokud je export do zahraničí prováděn přes obchodníka, který ovcí (kozu) od chovatele nejprve vykoupí a převezme do vlastní stáje, uvádí chovatel jen číslo tohoto obchodníka a ten pak ve svém Stájovém registru uvede zemi exportu. Stejným způsobem se postupuje i při prodeji zvířat na jatka prostřednictvím obchodníka. Chovatel se musí vždy informovat o čísle hospodářství, ze kterého si zvířata přiváží, stejně tak se musí zajímat o číslo hospodářství, kam svá zvířata odsunuje. Zvíře nelze přesunout na neregistrované hospodářství.¹⁸⁰

¹⁷⁹ ČESKOMORAVSKÁ SPOLEČNOST CHOVATELŮ: Pokyny pro chovatele k vedení ústřední evidence ovcí a koz, Výzkumný ústav živočišné výroby Hradištko 2009, s. 5.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 6.

5.3 Welfare v chovu ovcí

Motto: „Člověk nenalezne mír, dokud nerozšíří obzor svého soucítění na všechny živé organismy.“¹⁸¹

Etika představuje subkategorii filosofie. Je to věda o mravnosti jako společenské stránce života člověka a souhrnu etických principů. Představuje také možnost rozeznávat, co je správné a nesprávné.

Etické otázky chovatelství: Ochrana druhů a plemen, vliv na sociální postavení chovatele, ekologický dopad chovu zvířat, vliv na kvalitu života zvířat, vliv na kvalitu a nezávadnost potravin. Nejdůležitější z nich je vliv na kvalitu života zvířat. Hodnocení systému chovu musí zahrnovat nejen jeho produkční účinnost, ale i zájem o kvalitu života zvířat welfare. V přirozených podmínkách trpí často zvířata extrémními výkyvy teplot, ve velkých stádech podvýživou, na mokřích pastvách parazitickými onemocněními a hnilobou paznehtů, často se vyskytuje velmi intenzivní kulhání až u 20 % stád ovcí. Odrhování, kupírování nebo kastrování ovcí můžeme provádět jen v souladu se zákonem na ochranu zvířat. Úprava vzhledu, nebo odstranění části orgánů (např. vrubování ušních boltců za účelem označování, zákrok na jazyce nebo jeho amputace, výžehy kůže) se nesmí provádět. Dnes je hlavním kritériem chovu hospodářských zvířat jejich produkční vlastnost, mnohdy na úkor jejich strádání. Welfare (životní pohoda zvířat) je založena na analýze pohody, v podobě, v jaké ji vnímají zvířata sama (Webster 1999). Faktory ovlivňující pohodu zvířat jsou obsaženy v požadavcích „pěti svobod“¹⁸².

- 1) Svoboda od žízně, hladu a podvýživy - bezproblémový přístup k vodě a krmivu dostačujícímu k zachování plného zdraví a síly.
- 2) Svoboda od nepohodlí - poskytnutí vhodného prostředí včetně přístřeší a pohodlného místa k odpočinku.
- 3) Svoboda od bolesti, zranění a nemoci - pomocí prevence nebo rychlé diagnózy a léčení.

¹⁸¹ ŠONKOVÁ, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006, s. 5.

¹⁸² Tamtéž, s. 6.

4) Svoboda uskutečnit normální chování - poskytnutí dostatečného prostoru, vhodného vybavení a společnosti zvířat téhož druhu.

5) Svoboda od strachu a úzkosti - zabezpečení podmínek, které vylučují mentální strádání¹⁸³.

Profesor John Webster, odborník na welfare zvířat z Bristolské univerzity, navrhl přidat šestou svobodu: Vykonávat svobodně a osobně kontrolu nad vlastní životní pohodou a tím se vyhnout jak utrpení, tak nečinnosti.¹⁸⁴ Jednou ze základních zásad chovu hospodářských zvířat je respektování etiky a životní pohody (welfare), která souvisí s jejich užítkovostí, dlouho trvajícím životem a především zdravím. Životní pohoda zvířat je tvořena vztahem mezi zvířetem a vnějším prostředím. Z něho lze odvodit kvalitativní ukazatele pro hodnocení systémů ustájení, které lze členit na ukazatele chování, ukazatele fyziologické a patologické.

Ukazatele chování jsou: Chovem podmíněné poruchy chování, chovem podmíněná absence základních parametrů přirozeného způsobu chování, chovem ovlivněné odchylky od průběhu, trvání a četnosti ukazatelů přirozeného způsobu chování.

Fyziologické ukazatele: Chovem podmíněné změny průběhu rozmnožování, chovem podmíněné změny průběhu trávení, chovem podmíněné změny krevních ukazatelů, chovem podmíněné změny krevního tlaku, chovem podmíněné změny frekvence dechu a tepu.

Patologické ukazatele: Chovem podmíněné ztráty, chovem podmíněné poranění, chovem podmíněná onemocnění.

Zvířata reagují chováním na podmínky vnějšího prostředí. Dlouhodobě nevyhovující podmínky mají u zvířat za následek stres, onemocnění, snížení užítkovosti, případně úhyn.¹⁸⁵

¹⁸³ ŠONKOVÁ, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006, s. 6.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 7.

¹⁸⁵ Management welfare, ekonomika, výživa a výroba krmiv v chovu masného skotu. Dostupné z <www.vuchs.cz/akce/2010_03_Management_welfare_ekonomika_vyziva_a_vyroba_krmiv_v_chovu_masneho_skotu> [cit. 29. 1. 2015].

V návaznosti na předchozí kapitolu by zde podle mého názoru měla zaznít vyhláška ze dne 14. dubna 2004 O minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat¹⁸⁶. Vyhláška obsahuje patnáct paragrafů. Paragraf číslo čtyři se týká přímo ovcí a koz a nese název Minimální standardy pro ochranu ovcí a koz. Cituji:

a) Žebřiny na seno a žlaby na krmivo a krmné doplňky musí být řešeny a umístěny tak, aby se zabránilo vzniku poranění nebo poškození očí, a aby ovce nebo kozy nebyly ohroženy pádem žebřin nebo balíků krmiva.

b) Napáječky musí být řešeny a umístěny tak, aby se snížila na minimum možnost kontaminace výkaly nebo močí, riziko zmrznutí nebo rozlévání vody a předešlo se zranění. Ošetřovatel je udržuje čisté a kontroluje nejméně jednou denně, při extrémních výkyvech počasí i častěji. Další požadavky na zařízení a vybavení staveb pro ovce a kozy jsou uvedeny ve zvláštním právním předpisu.

c) Zvláštní péče se musí věnovat udržování nástrojů používaných ke stříhání, označování zvířat a aplikaci antiparazitárních preparátů a vybavení na antiparazitární koupele ovcí v provozuschopném stavu. Ústí podavačů léků musí mít velikost odpovídající věku a plemeni ošetřovaných ovcí.

d) Pokud chovatel nemá potřebné zkušenosti ve všech otázkách chovu, mezi něž patří manipulace s ovci, asistence při porodech, dojení, stříhání, pokud se provádí, všechny prováděné metody koupelí a postříků, úpravy paznehtů a ostatní jednoduché preventivní a léčebné zákroky podle pokynů veterinárního lékaře, musí si zajistit odbornou pomoc nebo dostupnost takového vybavení, které mu řešení běžných provozních problémů umožní.

e) Ovce a kozy lze jen výjimečně chovat jednotlivě.

f) Dospělé ovce plemen chovaných pro produkci vlny se minimálně jednou za rok ostříhají. Stříhací strojky musí být pravidelně čištěny a dezinfikovány, aby byly v provozuschopném stavu a jejich provedení musí být přiměřené velikosti a věku zvířat. Před a během stříhání se s ovci zachází opatrně, aby se předešlo zranění. Rány způsobené během stříhání musí být okamžitě ošetřeny.

¹⁸⁶ Vyhláška o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat. Dostupné z <http://www.esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=2004s208> [cit. 29. 1. 2015].

g) Ostříhané ovce se nevyhánějí mimo ustájovací prostory, pokud lze ve vztahu ke klimatickým podmínkám předpokládat, že ostříhání rouna bude mít škodlivý vliv na jejich zdravotní a kondiční stav.

h) Zvláštní pozornost se musí věnovat stavu paznehtů. Mezi preventivní opatření patří úprava paznehtů prováděná v pravidelných intervalech, aby se omezilo šíření hniloby paznehtů a jiných infekcí. Ovce nesmí být vypouštěny na pastviny, na nichž hrozí vážné nebezpečí kontaminace. Vchody a východy budov a výběhů se udržují v dobrém stavu, bez překážek a upravené tak, aby nedocházelo ke zranění zvířat nebo poškozování rouna.

i) Ohrazení musí být řádně provedeno a udržováno, aby se předešlo úniku a riziku poranění ovcí nebo koz. Při použití drátěného pletiva musí být ohrazení často kontrolováno a udržováno v napjatém stavu, aby se do něj zejména rohaté ovce nebo rohaté kozy nezachytávaly. Pletivo nelze používat k ohrazení pozemků, na nichž ovce rodí. Vyhovující je kombinace přenosných a pevných ohrazení. Elektrické ohradníky musí být řešeny a udržovány tak, aby elektrický impuls nebo dotek vyvolal jen okamžité zneklidnění ovce.

j) Ke střežení ovcí nebo koz lze používat psy pouze tehdy, jsou-li pro tento účel vycvičeni a to po době pozvolného navykání¹⁸⁷.

5.4 Intenzivní zemědělství a jeho hlavní problémy

Velká většina zvířat v západním světě a čím dál tím více zvířat v zemích třetího světa je chována v intenzivním zemědělství (průmyslové zemědělství), který zdůrazňuje rozvoj zemědělství jako mechanizovaného průmyslového odvětví. V ČR, jak již bylo uvedeno, převažuje produkční chov. Hlavní problémy tohoto zemědělství jsou:

1) Natěsnání zvířat v přeplněných prostorách

Zvířata, která stejně tak, jako člověk potřebují určitý životní prostor, jsou namačkána ve velkém množství na malém prostoru. Nemohou se zde chovat přirozeně, což vede k tomu, že jsou frustrována. Často pak mají sklony k agresivitě,

¹⁸⁷ Vyhláška o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat. Dostupné z <<http://www.esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=2004s208>> [cit. 29. 1. 2015].

zraňují sebe sama i ostatní zvířata. Tento problém se týká všech druhů hospodářských zvířat, především kuřat, která jsou chována na maso, slepic chovaných pro snášení vajec a prasat určených na výkrm. Mnoho zvířat na malém prostoru vytváří podmínky pro vznik a šíření nemocí.

2) Nepřirozené uspořádání zvířat

Tento problém lze vysvětlit nejlépe na těchto dvou extrémních případech. Například kuřata chovaná ve skupinách, které přesahují tisíce až desetitisíce zvířat, což pro ně znamená obrovský stres, protože nejsou schopna si vytvořit stabilní hejno. Dalším případem jsou chovné prasnice nebo telata chovaná na bílé maso. Jsou chována v boxech, kde jsou samy a chybí jim potřebný kontakt s ostatními zvířaty. Trpí nudou a nečinností, často se u nich projevuje stereotypní chování (např. okusování boxů, apod.).

3) Nevhodné a nepřirozené prostředí

Intenzivní zemědělství neumožňuje zvířatům žít v přirozených podmínkách a uspokojovat jejich přirozené potřeby. Například slepice chované v malých klecích si nemohou postavit hnízdo. Krávy a prasata musí ležet na podlaze bez podestýlky, trpí nepohodlím a zraněními (chronické záněty končetin, kulhání), což má za následek i snižování užitkovosti.

4) Bolestivé zákroky

Zvířata, která musí žít v nepřirozené blízkosti spolu s ostatními, se mohou chovat agresivně. Aby se navzájem nezraňovala, jsou jim například uřezávány ocásky, uštipovány špičáky (především u selat), odstraňovány rohy (krávy) a zkracovány zobáky (slepice). Mnohé z těchto zákroků jsou prováděny bez anestetik.

5) Šlechtění, genetické inženýrství a klonování

Cílem těchto metod je, aby zvířata rostla rychleji a měla libovější maso. Pro zvířata to má ale mnoho negativních důsledků. Mohou trpět chronickými bolestmi. Krávy mají problémy s porodem nepřirozeně velkých telat, rodí velmi bolestivě a často císařským řezem (plemeno krávy belgická modrá rodí pouze tímto způsobem).

6) Oddělování mláďat od matek

Mláďata jsou oddělována od matek během několika hodin až dnů po porodu. Je to stresující zážitek jak pro matku, tak pro mládě, které se musí samo bez matky potýkat s neznámými podněty.

7) Přeprava

Hospodářská zvířata jsou rok co rok přepravována na jatka, nebo na další výkrm, a to i na velké vzdálenosti, dokonce i mezi kontinenty (taková cesta může trvat až 40 nebo 60 hodin, přeprava ovcí z Austrálie trvá tři týdny i více). Ročně je přepraveno například milion prasat z Nizozemí do Španělska a Itálie, statisíce ovcí a jehňat z Velké Británie do Řecka, Španělska a Itálie, více než sto tisíc koní z východní Evropy převážně do Itálie, 6 milionů ovcí z Austrálie na Blízký Východ. Přepravují se také mláďata (především jehňata a telata), pro která je to obzvlášť stresující a vyčerpávající zážitek. Zvířata bývají namačkána na minimálním prostoru, mohou trpět horkem, nebo zimou, žízní a stresem. Některá jsou zraněna nebo ušlapána jinými zvířaty. Velké množství jich při přepravě zemře. Například v roce 2003 u nás při přepravě na jatka zemřelo 4099 prasat,¹⁸⁸ při lodní přepravě ovcí z Austrálie to v roce 2002 bylo 73 700 zvířat.¹⁸⁹ Přepravu zvířat na jatka vyžadují obchodní zájmy, dalo by se totiž převážet pouze maso. Důležitou roli v tomto případě hraje proexportní státní politika, vývoz živých zvířat dotuje Evropská unie i její jednotlivé státy.

8) Porážka

Když jsou zvířata zabíjena ve velkém, je nemožné zajistit, aby jejich smrt byla rychlá a bezbolestná. Zvířata mají být nejdříve omráčena (jateční pistolí nebo elektrickým proudem), pak je jim podříznuto hrdlo a jsou vykřvena. Vykřvením musí následovat po omráčení, aby se zvíře neprobralo k vědomí, přičemž trpí stresem a bolestí. Velkou míru strachu a bolesti zažívají zvířata už při čekání na jatkách, které může trvat několik hodin. To vše se týká i zvířat, která byla předtím chována v dobrých podmínkách. Náboženství, jako judaismus a islám učí, že zvíře, které je určeno ke konzumaci musí být ve chvíli porážky nezraněné a zdravé, před zabitím nesmí být omráčeno. Při židovské a muslimské porážce (šekita a halal) jsou zvířata

¹⁸⁸ STÁTNÍ VETERINÁRNÍ SPRÁVA ČR: Informační bulletin za rok 2003, Státní veterinární správa Praha 2004, s. 16.

¹⁸⁹ Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA). Dostupné z <www.ciwf.org (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals RSPCA)> [cit. 29. 1. 2015].

usmrcována proříznutím hrdla, bez omráčení. Tento typ porážky se provádí také v Asii a z náboženských důvodů je povolen i v evropských zemích. Takovýto způsob porážky je pro zvířata obzvláště bolestivý. Například ve Velké Británii bylo Radou pro welfare hospodářských zvířat vydáno doporučení, aby vláda požádala muslimská a židovská společenství o přehodnocení jejich způsobu porážky tak, aby se mohlo praktikovat omráčení.¹⁹⁰

Pro celoroční pastevní chov jsou vhodná masná plemena ovcí z důvodu chladové odolnosti. Některým typům ovcí mohou způsobovat problémy teplejší zimy, při kterých může dojít k namnožení nejrůznějších bakterií, proto je tedy nutné v tomto období vybudovat zpevněné přístřešky.¹⁹¹ Tento způsob chovu má v našich podmínkách prý velkou perspektivu, já se však přikláním k ekologickému zemědělství.

5.5 Ekologické zemědělství

Ekologičtí zemědělci podléhají kontrole, která se zaměřuje na dodržování předpisů o ekologickém hospodaření. „Tyto předpisy se stávají pro farmáře závazné, jakmile se do systému kontrolovaného ekologického zemědělství přihlásí¹⁹²“. Všichni chovatelé zvířat musí také dodržovat obecné předpisy o veterinární péči a ochraně zvířat. Certifikované a kontrolované farmy mohou označovat své produkty bio.¹⁹³ Ekologické chovy zvířat mají největší potenciál pro nejlepší welfare. Důraz je kladen na chov zvířat těšící se výbornému zdraví, jejich fyzické a etologické potřeby musí být plně uspokojovány. Ekologičtí farmáři se snaží vyhnout vypuknutí a rozšíření parazitů a nemocí bez použití léčiv. V případě, že zvíře onemocní, tak se léčit musí.

Hlavní principy v ekologických chovech: Důraz na výběr vhodného plemene, umožnění zvířatům se chovat přirozeně v podmínkách volných chovů s venkovními výběhy, udržování hygienických podmínek, poskytování vhodného ustájení a výživného krmiva. Tyto zásady platí jak pro malá hospodářství (s pár slepicemi a prasaty), tak pro hospodářství s velkými stády (např. skotu nebo ovcí). Ekologičtí farmáři by měli vybírat plemena, která jsou odolná vůči místním podmínkám a vůči chorobám. Chovatelé by

¹⁹⁰ Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA. Dostupné z < www.ciwf.org (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals RSPCA)> [cit. 29. 1. 2015].

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ ŠONKOVÁ, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006, s. 17.

neměli kupovat plemena vyšlechtěná k vysoké užitkovosti, která jsou náchylná ke specifickým zdravotním problémům (například krávy plemene belgická modrá z důvodu přešlechtění rodí pouze císařským řezem). Chovatelé ovcí v horských oblastech by měli využívat plemena zvyklá na dlouhé zimy a chladné počasí. Přednost by se měla dávat místním plemenům, i když se musí brát v úvahu také požadavky trhu. Zvířata musí mít kdykoli přístup do výběhů.

Venkovní prostor umožňuje zvířeti chovat se přirozeně a poskytuje mu mentální stimulaci. Zvířata jsou ve venkovních prostorách vystavena patogenům a mikroorganismům a to jim pomáhá podle ekofarmářů vybudovat si přirozenou imunitu vůči chorobám. I přes dodržování všech zásad mohou být zvířata napadena různými parazity. „Aby se zabránilo jejich šíření, je vhodné provádět smíšenou pastvu. Například jeden rok může pastvinu spásat skot, další rok ovce“¹⁹⁴. V případě nepříznivých podmínek zvířata zůstávají ve stájích. Ustájovací prostory musí splňovat etologické a biologické potřeby zvířat. Musí být dostatečně prostorné, aby měla zvířata přístup ke krmivu a vodě, podmínkou je volný pohyb. Budovy musí být dostatečně větratelné, dodržovat se musí také teplota a dostatečná vlhkost.

Zvířata v místech odpočinku musí dostávat podestýlku, především ekologickou slámu. Roštová sláma může totiž způsobovat problémy s končetinami. Všechna další zakoupená zvířata musí pocházet z jiné ekologické farmy. Zdraví a vitalita je založena na správné výživě. Výživa je určena spíše k zajištění kvalitní produkce než k maximální užitkovosti, jak je tomu v intenzivních chovech. Dodržují se potřeby správné výživy v různých vývojových stádiích zvířat. Zvířata musí být krmena výhradně krmivy z farmy, ve které žijí. Antibiotika a stimulanty růstu nesmí být k výživě zvířat používány.

Základní zásadou ekologických chovů je aktivní tvorba zdraví zvířat ve vzájemné interakci mezi prostředím, ve kterém zvíře žije a samotným zvířetem. Léčení nemocných zvířat musí vést k jejich záchraně, odstranění utrpení, rychlému uzdravení a zamezení šíření nákazy. V případě, že zvíře onemocní, se dává nejprve přednost přírodním léčebným postupům, například fytoterapii, dietoterapii, fyzikálním léčebným metodám, akupunktúře a homeopatickým postupům. Některé tyto postupy mají téměř shodný, někdy i daleko lepší efekt než obvyklý postup. Platí to především u

¹⁹⁴ ŠONKOVÁ, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006, s. 18.

onemocnění, která se podchytí na začátku. O případných nutných zákrocích se vede evidence, včetně produktů získaných od zvířat v době léčení. Zaznamenává se také diagnóza zvířete, druh používaných přípravků, dávka léčiva.

Nepřístupné způsoby léčení: Podávání léků a profylaktických přípravků zdravým zvířatům, k čemuž patří stimulanty růstu nebo antistresorika před transportem, přenášení embryí, využívání hormonální synchronizace říje, používání hormonálních preparátů na stimulaci říje a ovulace. Chovat zvířata v podmínkách vedoucí ke vzniku chudokrevnosti a poskytovat jim výživu, která vede ke vzniku této nemoci, zakázáno je odstraňování zubů, zkracování ocasů, zobáků, odrohování. Tyto zákroky mohou být povoleny kontrolní organizací při prokázání závažného důvodu (zlepšení zdraví, hygieny, pohody nebo bezpečnosti zvířat). Vykonat je musí odborný personál, musí minimalizovat jejich utrpení. Povolené zákroky na zvířatech: Přenos spermií a kastrace, s cílem zvýšit bezpečnost lidí i zvířat. Dává se přednost kastraci, při které je utrpení minimalizováno.¹⁹⁵

Ekologické chovy zvířat z pohledu první až páté svobody:

1) Svoboda od hladu a žízně nerušeným přístupem k vodě a krmivu, zaručujícímu plné zdraví a tělesnou zdatnost. „Neexistuje systémová překážka k jejímu naplnění. Problémy mohou nastat pouze díky špatnému managementu“¹⁹⁶

2) Svoboda od nepohodlí poskytnutím vhodného prostředí, úkrytu a místa k odpočinku. Problém může nastat při výběru zvířat, která na základě svého původu nemusí snášet každé počasí.

3) Svoboda od bolesti, zranění a onemocnění. Důležité je určení rychlé diagnózy při onemocnění zvířete. Problém může také nastat při kontrole zdravotního stavu, například vzhledem k rozlehlým pastvinám, nebo chybným přístupům chovatelů. Někteří chovatelé nejsou ochotni platit vysoké výdaje za veterinární péči, nebo se bojí, že v případě, když zvíře onemocní a veterinář bude nucen zvířeti podat léky, jejich produkty nebudou dostatečně bio.

¹⁹⁵ ŠONKOVÁ, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006, s. 20.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 21.

4) Svoboda od strachu a stresu zajištěním prostředí a zacházení, při kterém bude vyloučeno psychické strádání. Zvířata by měla být také porážena šetrně, především na certifikovaných jatkách.

5) Svoboda projevit přirozené chování, poskytnutím dostatečného prostoru a společností zvířat stejného druhu.

6) Svoboda vykonávat volně a osobně kontrolu nad vlastní životní pohodou, a tím se vyhnout nejen nečinnosti, ale také utrpení.¹⁹⁷

Tímto lze dojít k závěru, že životní pohoda, která je obsažená v první, až páté svobodě je v ekologickém chovu zvířatům v podstatě dopřána. Především ale také záleží na chovateli, zda se svými zvířaty soucítí a zda mu na nich záleží, či nikoliv.

5.6 Chov ovcí na vlnu

Vlna je sice přírodní, a tudíž oblíbený materiál, ale „přírodní“ nemusí znamenat ohleduplný ke zvířatům. Zaměřím se na podmínky chovu ovcí v Austrálii, protože tato země je největším producentem vlny (je zde chováno asi 120 milionů ovcí). Problematice chovu ovcí se v Austrálii věnuje např. organizace Animal Liberation nebo mezinárodní organizace PETA. Ovce se zde chovají pod širým nebem, ale intenzivním způsobem. Mnoho farmářů vlastní velká stáda (většinou o 2000 a více zvířatech), což vede k tomu, že se zvířatům nemůže poskytnout dostatečná péče. Ovce se pasou v nevlídných oblastech, kde se často střídají období sucha s přívalovými dešti a to za velkého kolísání teplot. V období sucha přichází nedostatek potravy i vody a ovce jsou v tomto stavu často ponechány. Trpí hladu, žízní a umírají. Farmáři by mohli ovce včas zabít, ale většinou to neudělají a doufají, že začne brzo pršet a některé ovce přežijí. Úmrtnost dospělých kusů ovcí se pohybuje kolem 6 %, což představuje asi 7 milionů ovcí ročně.¹⁹⁸

Vlivem nepříznivých podmínek a nedostatečné péče, která by měla přicházet ze strany chovatelů, umírá v prvním roce života 20 % jehňat, což představuje 11 milionů jehňat

¹⁹⁷ ŠONKOVÁ, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006, s. 21.

¹⁹⁸ Animal Rights. Dostupné z <<http://marcussharpe.com/ar/animalrights.shtml>> [cit. 29. 1. 2015].

ročně.¹⁹⁹ Ročně také umírá kolem jednoho milionu ovcí následkem podchlazení, ke kterému dochází po stříhání vlny.²⁰⁰ Problém by se dal vyřešit chováním menšího počtu stád, aby bylo možné zvířatům poskytnout příslušnou péči a zabránit tak obrovské úmrtnosti. Australští chovatelé řeší úmrtnost tak, že se snaží docílit rození většího počtu jehňat a vysokou úmrtnost ovcí kompenzovat tímto způsobem. Ovce, které jsou chované dnes, mají husté rouno a kůži s hlubokými záhyby. Na kůži se jim hromadí vlhkost a moč, čímž jsou náchylnější k napadení larvami bzučilek, které jsou masožravé. Aby se tomu zabránilo, tak se jehňatům bez umrtvení odřezává kůže kolem ocasu (na kůži, která je pak hladká a plná jizev, bzučilky vajíčka nekladou).

Dalším problémem je kastrování beránků, na kterých je zákrok prováděn bez umrtvení a to zaškrcením varlat gumovým kroužkem, čímž se zamezí proudění krve a dochází k odumření tkáně (nejbolestivější způsob kastrace). Když ovce přestanou být produktivní, jsou odvezeny na jatka. Převoz zvířat, která na odlehlých pastvinách žila bez kontaktu s člověkem, je stresujícím zážitkem. Austrálie vyváží ve velkém množství ovcí do zahraničí. Ovce se přepravují na velkých, často až čtyřpatrových lodích a plavba trvá i několik týdnů. Po celou dobu stojí ovce natěsnány vedle sebe, navíc ve svých výkalech. Psychickou a fyzickou zátěž často zvířata nevydrží a umírají (např. v roce 2002 takto zemřelo přes 70 000 ovcí).²⁰¹

5.7 Kůže

Některé metody získávání kůže jsou obzvlášť bolavé a neetické. Například kůzlata mohou být uvařena zaživa, aby z nich byla získána jemná kůže, ze které se vyrábějí rukavičky.²⁰² Ze živých nebo mrtvých zvířat se také vyrábí množství látek, které se používají v kosmetice, farmacii nebo při výrobě přípravků. Jsou to například lanolin (tuk získávaný z ovčí vlny, používá se ve farmacii, kosmetice, při výrobě tiskařských barev). Dále pak želatina (získávána vařením zvířecích kůží, šlach a vaziv. Používá se v potravinářství, při výrobě fotografických filmů). Sádlo (z prasat, využívá se v kosmetice), norkový olej, kolagen (z kostí a šlach), střevní struna (z ovčích nebo

¹⁹⁹ MILLER, B: Pregnancy and Lambing, v D. Cottle (ed) Australian Sheep and Wool handbook, Inkata Press, Melbourne, 1991, s. 82.

²⁰⁰ Animal Rights. Dostupné z < <http://marcussharpe.com/ar/animalrights.shtml>.> [cit. 29. 1. 2015].

²⁰¹ Compassion in World Farming. Dostupné z < www.ciwf.org> (Compassion in World Farming CIWF) [cit. 29. 1. 2015].

²⁰² Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Dostupné z < www.rspca.org> (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals RSPCA) [cit. 29. 1. 2015].

koňských střev, používá se při výrobě výpletu tenisových raket, nebo hudebních nástrojů). Seznam firem, které vyrábějí kosmetiku (také např. vitamínové přípravky, čisticí prostředky), která neobsahuje složky z mrtvých zvířat, nebo žádných zvířat, vydává např. Britská organizace Vegan Society pod názvem Animal Free Shopper.²⁰³

5.8 Situace v České republice

V posledních letech se v našich podmínkách začíná prosazovat celoroční chov ovcí bez trvalých ustájovacích prostorů, spojený s porody ovcí na pastvině. Tento systém chovu v našem prostředí přináší řadu výhod. Díky tomu nemusí chovatelé platit horentní sumy za přístřešky na ustájení. V ČR nemá tento způsob chovu takový negativní dopad na životní pohodu ovcí jako například v Austrálii, protože v ČR farmáři nechovají extrémní počty kusů zvířat a z toho důvodu mohou poskytnout ovcím dostatečnou péči.

Hlavním cílem tohoto chovu je maximální využití pastevních ploch, které se odráží ve vyšší mléčnosti matek. „To má za následek vysoké průměrné denní přírůstky jehňat bez přísadků jaderných krmiv“.²⁰⁴ Tento systém také zvyšuje odolnost daného plemene ovcí. Podmínkou je dodržení správné volby plemene, odbornost chovatele, dodržování jarního bahnění. Na pastvinách jsou při tomto chovu ovcím k dispozici přístřešky, které slouží především jehňatům k úkrytu při vysokých teplotách, nebo trvajících deštích. Krmná denní dávka se skládá pouze z pastvy, k dispozici mají ovce pouze lizy a minerálně vitamínové přípravky s obsahem organického selenu pro březí bahnice. V podzimním a zimním období je ovcím poskytnuto seno. Při tomto chovu nedochází k výměně pastvin. Jehňata se začínají čtyřicátý den po narození odčervovat a ošetřovat proti helmintům, to probíhá ve čtyřicetidenním intervalu.

²⁰³ The vegan society. Dostupné z <<https://www.vegansociety.com/resources/faqs>> [cit. 29. 1. 2015].

²⁰⁴ VOŠLÁŘOVÁ, Eva: Ochrana zvířat a welfare, Ústav veřejného veterinářství Brno 2009, s. 80.

Závěr

Položíme-li si otázku, v čem spočívá rozdíl mezi člověkem a zvířetem, okamžitě se většině lidu vybaví odpověď, že člověk je na rozdíl od zvířat vybaven rozumem, zatímco zvířata jsou obdařena pouze smysly. Již Aristoteles tvrdil, že zvířata jsou omezena pouze na to, co se dává jejich smyslům. Lidská duše je díky své rozumnosti, „nějak vším, co je“.²⁰⁵ Měl tím zřejmě na mysli, že zvířata jsou omezena pouze na své smysly a tuto hranici nemohou nikdy překročit narozdíl od člověka, který dokáže sféru smyslových vlastností přesáhnout. Tento rozdíl pojetí člověka a zvířete přetrvával velice dlouhou dobu. Otázkou postavení zvířat a prosazování jejich práv se zabývali až představitelé 20. století. Za hlavního představitele je považován Peter Singer, který se do povědomí veřejnosti zapsal knihou *Osvobození zvířat*. Singer zastává názor, že na zájmy všech zvířat bychom měli brát ohled na základě toho, že jsou stejně tak jako lidé schopna trpět.

V dnešní době převažuje počet lidí, kteří chovají spíše drobná zvířata, jako jsou psi, kočky, ptáci, hlodavci, atd. Převažuje trend vlastnit co nejmenší mini mazlíčky, ať už se jedná o psy nebo kočky. Dochází k přešlechtování zvířat (kvůli rozmařilosti chovatelů) a výsledkem je to, že takto malá zvířata často trpí zdravotními problémy. Příkladem jsou porody spojené s komplikacemi, nedostatečně vyvinuté dýchací ústrojí, atd. Zvířata umírají předčasně. Prioritou každého chovatele by mělo být především to, aby jeho zvíře bylo zdravé a netrpělo žádnými chorobami plynoucími z přešlechtění. Sama chovám fenu jorkšírského teriéra. První věc, kterou jsem při výběru zohledňovala, byl fakt, aby nebyla moc malá. Příliš malé feny mají často komplikované porody a toho jsem se chtěla jako milující chovatelka do budoucna vyhnout.

Chování drobnějšího zvířectva pro chovatele není tak náročné, jako chov zvířat hospodářských. Je to dáno nejen finančními prostředky (např. ovce potřebuje ke svému životu seno, které je nákladné), ale i způsobem života. Lidé se také ve velké míře stěhují převážně do měst kvůli lepším pracovním podmínkám. Chov hospodářských zvířat vyžaduje určité zkušenosti, trpělivost a především dostatek času. Hospodářská zvířata jsou tu s námi již několik deset tisíc let. Lidé jim vzali téměř všechnu moc nad rozhodováním o jejich vlastním osudu. Člověk zkrátka vládne nad zvířaty, a proto se

²⁰⁵ ARISTOTELES: *O duši*, přeložil Antonín Kříž, druhé vydání, Rezek, Svoboda Praha 1995, s. 97 (430 a 15).

nemůže zříkat odpovědnosti za to, jak zvířata v jeho péči žijí. Cílem této práce bylo podat případným čtenářům důkazy o tom, že hospodářská zvířata jsou citlivé bytosti, která jsou schopna trpět, pociťovat radost a často jsou mnohem inteligentnější, než jsme si kdy dokázali představit. Zároveň jsem chtěla poukázat na skutečnost, že i hospodářská zvířata mají právo na životní pohodu. Vždy je potřeba mít na paměti, že pro zvířata není důležité, co si myslíme, či co pociťujeme, ani jaké nás vedou pohnutky, ale jedině to, co děláme, ať už jsme v roli chovatele zvířat či spotřebitele.

Použitá literatura:

Bekoff, Marc: Na zvířatech záleží, Triton Praha 2009.

Bernstein, Mark H.: Without a Tear: Our Tragic Relationship with Animals, University of Illinois Press USA 2004.

Brown, Janet: Darwinův původ druhů, Beta Praha 2007.

Birch, Charles: Život se zvířaty: společenství božích tvorů, Kalich Praha 2007.

Doležal, Oldřich: Metodika pro praxi: Metodický list 03/07, Výzkumný ústav živočišné výroby Praha 2007.

Českomoravská společnost chovatelů: Pokyny pro chovatele k vedení ústřední evidence ovcí a koz, Výzkumný ústav živočišné výroby Hradištko 2009.

Českomoravská společnost chovatelů: Ročenka chovu ovcí v České republice za rok 2009, Českomoravská společnost chovatelů Praha 2008.

Hinde, Robert: Animal behaviour. A Synthesis of Ethology and Comparative psychology, McGraw – Hill Inc. USA 1966.

Horák, František: České ovčáctví: minulost, současnost, výhledy, Svaz chovatelů ovcí a koz Brno 2011.

Horák, František: Chováme ovce, Brázda Praha 2012.

Horák, František: Ovce a jejich chov, Brázda Praha 2004.

Hrouz, Jiří: Etologie hospodářských zvířat, Mendelova univerzita v Brně 2012.

Jebavý, Lukáš: Etika chovu a etologie zvířat, Česká zemědělská univerzita Praha 2012.

Kant, Immanuel: Duties Towards Animals. In Helga Kuhse and Peter Singer (eds.): Bioethics: An Anthology, London Blackwell 2006, s. 564 – 565.

Kant, Immanuel: Základy metafyzických mravů, OIKOYMENH Praha 1976, s. 89.

Kolektiv autorů: Animal protection programme, Situation in 2012, Státní veterinární správa Praha 2013.

Kolektiv autorů: Metodické listy, Technika a technologie chovu ovcí, Výzkumný ústav živočišné výroby Praha 2005.

Komárek, Stanislav: Ochlupení bližní, Academia Praha 2012.

Krumlovská, Olga: Tajemná duše zvířat: Člověk a nadpřirozené schopnosti ve zvířecím světě, Brána Praha 2006.

Kurka, Michal: Rukověť soukromého chovatele ovcí. Díl 1., P14 Jabkenice 1990.

Leblochová, Hana: Zvířata v naší mysli, Občanské sdružení člověk a Krkonoše: Správa Krkonošského národního parku Vrchlabí 2003.

Leskovjan, Martin: Člověk a zvíře, v zajetí či v péči?, nakladatelství Vodnář Praha 2010.

Lorenz, Konrád: Hovořil se zvěří, s ptáky a rybami, Argo Praha 2013.

Lorenz, Konrád: Život se psem není pod psa, Argo Praha 2013.

Malá, Gabriela: Technika a technologie chovu ovcí: informace pro chovatele, poradce a projektanty. Bahnice. Nestájový chov ovcí, Výzkumný ústav živočišné výroby Praha 2005.

Masson, Jeffrey Moussaieff: The Evolution of Fatherhood: A Celebration of Animal and Human Families, The Random House Publishing Group USA 2004.

Masson, Jeffrey Moussaieff: The Pig Who Sang to the Moon, The Random House Publishing Group USA 2003.

Mátlová, Loučka: Pastevní chov ovcí a koz, Agrospoj Praha 2002.

Miller, B: Pregnancy and Lambing, v D. Cottle (ed) Australian Sheep and Wool handbook, Inkata Press Melbourne 1991.

Ochodnický, Dušan: Chováme ovce a kozy, Příroda Bratislava 1986.

Prieur, Jean: Duše zvířat, Mladá fronta Praha 1994.

Říha, Jan: Chov a šlechtění masných a kombinovaných plemen skotu a ovcí v systémech trendu udržitelného zemědělství, Výzkumný ústav pro chov skotu Rapotín 1998.

Scully, Matthew: The Power of Man, the Suffering of Animals, and the Call to Mercy, St. Martin s Press New York 2002.

Singer, Peter: Osvobození zvířat, Práh Praha 2001.

Svoboda, Bohumil: Thomas Moore: světec a utopista, Triton Praha 2014, s. 44 – 45.

Státní veterinární správa ČR: Informační bulletin za rok 2003, Státní veterinární správa Praha 2004.

Stupka, Roman: Chov zvířat, Powerprint Praha 2013.

Šonková, Romana: Welfare v ekologickém zemědělství, Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha 2006.

Štolc, Ladislav: Základy chovu ovcí, Ústav zemědělské ekonomiky a informací Praha 2007.

Tinn, Katrin: Can optimism about technology stocks be good for welfare?, CERGE – EI Praha 2009.

Veselovský, Zdeněk: Člověk a zvíře, Academia Praha 2000.

Veselovský, Zdeněk: Etologie: biologie chování zvířat, Academia Praha 2005.

Voslářová, Eva: Ochrana zvířat a welfare, Ústav veřejného veterinářství Brno 2009.

Vrzgula, Leopold: Choroby oviec, Příroda Bratislava 1973.

Webster, John: Životní pohoda zvířat: kulhání k ráji, Práh Praha 2009.

Internetové zdroje:

Aristoteles: Historia animalium, 8. Kniha. Anglická verze dostupná z <<http://classics.mit.edu/Aristotle/history-anim8viii.html>> [cit. 15. 11. 2014].

Animal Rights. Dostupné z <<http://marcussharpe.com/ar/animalrights.shtml>> [cit. 29. 1. 2015].

Beran. Dostupné z <<http://www.mof-brod.wz.cz/beran.pdf>> [cit. 28. 1. 2015].

Blackshaw Judith: Animal behaviour. Dostupné z <<http://www.animalbehaviour.net/JudithKBlackshaw/Chapter3b.htm>> [cit. 26. 1. 2015].

Centrální evidence hospodářských zvířat a jejich označování. Dostupné z <www.schok.cz/clanek/centralni_evidence_hospodarskych_zvirat_oznacovani.cz> [cit. 29. 1. 2015].

Českomoravská společnost chovatelů. Dostupné z <www.cmsch.cz> [cit. 15. 11. 2014].

Dwyer, K: The behaviour of sheep and goats. Dostupné z <[://books.google.cz/books?id=FuJKSEgccUEC&pg=PA161&lpg=PA161&dq=ethology+of+sheep&source=bl&ots=qBnMHhykgt&sig=ijkLRR2ILONuizh_OepxVjqUMXM&hl=cs&sa=X&ei=cwTbVK_rFuLcywO80YCoCw&ved=0CCcQ6AEwAQ#v=onepage&q=ethology%20of%20sheep&f=false](http://books.google.cz/books?id=FuJKSEgccUEC&pg=PA161&lpg=PA161&dq=ethology+of+sheep&source=bl&ots=qBnMHhykgt&sig=ijkLRR2ILONuizh_OepxVjqUMXM&hl=cs&sa=X&ei=cwTbVK_rFuLcywO80YCoCw&ved=0CCcQ6AEwAQ#v=onepage&q=ethology%20of%20sheep&f=false)> [cit. 26. 1. 2015].

Graeme, Martin: Psychology of sheep. Dostupné z <<http://www.bestwool.com/ams/documents/archive/Ewe%20Psychology%20Notes.pdf>> [cit. 28. 1. 2015].

Hattfield, Gary: René Descartes, Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2014. Dostupné z <<http://plato.stanford.edu/entries/descartes/>> [cit. 16. 12. 2014].

- Horák, Milan: Člověk a zvíře. [online]. Dostupné z http://www.antroposof.sk/diela_tlac/horak_clovek_a_zvire.pdf [cit. 15. 11. 2014].
- Kendrick, Keith: Psychology of sheep. Dostupné z <http://people.psych.cornell.edu/~jec7/pcd%20pubs/Kendricsheep08.pdf>. [cit. 21. 1. 2015].
- Kendrick, Keith: Sheep senses. Dostupné z <http://people.psych.cornell.edu/~jec7/pcd%20pubs/Kendricsheep09.pdf> [cit. 26. 1. 2015].
- Komora veterinárních lékařů České republiky. Dostupné z <http://www1.vetkom.cz/content/showPage/vyhlaska-245-1996-sb-k-provedeni-5-odst-3-zakona-ceske-narodni-rady-c-246-1992-sb-na-ochranu-zvirat-proti-tyrani-ve-zneni-zakona-c-162-1993-119>.> [cit. 28. 1. 2015].
- Kulturní dědictví: Chov ovcí v systému trvale udržitelného zemědělství. Dostupné z www.kulturnideditvi.cz/files/chovovci.pdf. [cit. 28. 1. 2015].
- Ládková, Lenka a Svršek, Jiří: Filozofové starověkého Řecka a Říma. Dostupné z <http://natura.baf.cz/natura/1994/7/9407-2.html>. [cit. 15. 11. 2014].
- Management welfare, ekonomika, výživa a výroba krmiv v chovu masného skotu. Dostupné z www.vuchs.cz/akce/2010_03_Management_welfare_ekonomika_vyziva_a_vyroba_krmiv_v_chovu_masneho_skotu [cit. 29. 1. 2015].
- MC Dougall, William. Dostupné z <https://www.assembly.ab.ca/lao/library/lt-gov/mcdougal.htm> [cit. 16. 12. 2014].
- Oppová, Alice a Vačkař Petr: Hlas pro němou tvář. Dostupné z <http://eesha.sweb.cz> [cit. 15. 11. 2014].
- Psychology of sheep. Dostupné z http://www.heraldmag.org/2004/04ja_8.htm [cit. 28. 1. 2015].

Reaney, Patricia: Sheep not as stupid as we think. Dostupné z <<http://www.news24.com/xArchive/Archive/Sheep-not-as-stupid-as-we-think-20011108>> [cit. 26. 1. 2015].

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA). Dostupné z <www.ciwf.org> (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals RSPCA) [cit. 29. 1. 2015].

Scott, J.P. Frisina, Michael R., Sardar Naseer A. Tareen a T.J. Robinson: Social behaviour of domestic goats and sheep: A comparative study. *Animal Behaviour* [online]. 1958, vol. 6, 3-4, s. 423-437 [cit. 21. 1. 2015]. DOI: 10.1016/b978-0-408-10633-7.50053-8. Dostupné z: <http://www.krepublishers.com/02-Journals/JHE/JHE-29-0-000-10-Web/JHE-29-2-000-10-Abst-PDF/JHE-29-2-093-10-2001-Pakhreja-S/JHE-29-2-093-10-2001-Pakhreja-S-Tt.pdf><http://www.krepublishers.com/02-Journals/JHE/JHE-29-0-000-10-Web/JHE-29-2-000-10-Abst-PDF/JHE-29-2-093-10-2001-Pakhreja-S/JHE-29-2-093-10-2001-Pakhreja-S-Tt.pdf>

Starší, Plinius: Kapitoly o přírodě. Dostupné z <<http://www.baset.cz/tituly/anticka-knihovna/kapitoly-o-prirode>> [cit. 15. 11. 2014].

The vegan society. Dostupné z <<https://www.vegansociety.com/resources/faqs>> [cit. 29. 1. 2015].

Tolman, Edward C: Dostupné z <<http://psychology.about.com/od/profilesmz/fl/Edward-C-Tolman-Biography.htm>> [cit. 16. 12. 2014].

Vyhláška o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat. Dostupné z <<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/vyhlaska-o-minimalnich-standardech-pro-ochranu-hospodarskych-zvirat-14169.html>> [cit. 28. 1. 2015].

Zákon č. 359/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., Na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně

některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů.
Dostupné z <[eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni predpisy mze/tematicky
prehled/Legislativa MZE uplna znění zakon 2000 154 viceoblasti.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni_predpisy_mze/tematicky_prehled/Legislativa_MZE_uplna_zneni_zakon_2000_154_viceoblasti.html)>
[cit. 29. 1. 2015].

Zákon č. 154/2000 Sb: O šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat.
Dostupné z <[http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-
prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-2000-154-viceoblasti.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-2000-154-viceoblasti.html)>
[cit. 28. 1. 2015].

Značkovací sprej pro prasata: Dostupné z <[http://www.eshop-zemedelske-
potreby.cz/znackovaci-sprej-pro-prasata-a-dobytke-topmarker-400-ml-zeleny/d-
70478/](http://www.eshop-zemedelske-potreby.cz/znackovaci-sprej-pro-prasata-a-dobytke-topmarker-400-ml-zeleny/d-70478/)> [cit. 12. 1. 2015].